

Jerzy Słyk

Postępowanie w sprawie nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹ dotyczące odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich zostały poddane gruntownej zmianie nowelizacją z 17.06.2004 r.², która weszła w życie 20.01.2005 r., a więc już ponad 7 lat temu. Jak można przeczytać w uzasadnieniu rządowego projektu zmian, proponowana regulacja miała godzić dwa przeciwstawne dotychczas dobra, tj. interes wierzyciela i dobro rodziny dłużnika, pozostawiając zapobiegliwości wierzycieli uzyskiwanie zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania i zapewnienie sobie dzięki temu możliwości zaspokojenia z majątku wspólnego³.

Czas, który upłynął od wejścia w życie wskazanych unormowań, skłania do dokonania oceny ich funkcjonowania⁴. Jest ona potrzebna tym bardziej, że jeszcze przed wejściem w życie omawianej nowelizacji były zgłaszane istotne wątpliwości interpretacyjne w zakresie wykładni proponowanych w projekcie rządowym rozwiązań prawnych⁵. W niniejszym opracowaniu dokonana zostanie analiza teoretyczna unormowań dotyczących odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich. Zaprezentowane zostaną również wyniki badania aktowego dotyczącego spraw o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. W części teoretycznej rozważań

¹ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788), dalej jako k.r.o.

² Ustawa z 17.06.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 162, poz. 1691), dalej jako nowelizacja z 2004 r.

³ Uzasadnienie rządowego projektu zmian ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Sejm IV kadencji, druk sejmowy nr 1566, s. 12–13.

⁴ W poprzednim stanie prawnym badanie akt spraw o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika przeprowadziła w 1998 r. Elżbieta Holewińska-Łapińska - por. E. Holewińska-Łapińska, *Ochrona interesów małżonka dłużnika w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim*, „Przegląd Sądowy” 1999/5, s. 30–41.

⁵ Por. np. A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu zmiany małżeńskiego prawa majątkowego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001/1, s. 154–160; J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie małżeńskiego prawa majątkowego* (cz. 1), „Rejent” 2004/8, s. 159–161; J. Słyk, *Nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotycząca majątku małżonków*, „Jurysta” 2004/11–12, s. 44.

poruszone zostaną przede wszystkim te zagadnienia, które łączą się z przeprowadzonym badaniem aktowym.

2. ANALIZA ROZWIĄZAŃ PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH ODPOWIEDZIALNOŚCI MAŁŻONKÓW MAJĄTKIEM WSPÓLNYM ZA ZOBOWIĄZANIA ZACIĄGNIĘTE PRZEZ JEDNEGO Z NICH

2.1. Stan prawny przed 20.01.2005 r.

W myśl przepisów intertemporalnych noweli z 2004 r. we wskazanych w nich przypadkach nadal stosuje się przepisy dotychczasowe⁶. Co więcej, jak wskazują omówione niżej wyniki badania aktowego, znacząca liczba postępowań klauzulowych dotyczy takich właśnie sytuacji. Z tych względów celowe jest krótkie omówienie w niniejszym opracowaniu poprzedniego unormowania prawnego odpowiedzialności małżonków za zobowiązania oraz kontrowersji wyłaniających się na gruncie interpretacji norm prawa międzyczasowego.

Zgodnie z art. 41 § 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym przed 20.01.2005 r. zasadą generalną była możliwość zaspokojenia roszczeń wierzyciela jednego z małżonków z całego majątku wspólnego. Warto zwrócić uwagę, że obowiązująca poprzednio reguła odpowiedzialności majątkiem wspólnym dotyczyła – inaczej niż to jest obecnie – wszelkich zobowiązań dłużnika o charakterze cywilnoprawnym powstałych w czasie trwania wspólności, o ile nie dotyczyły majątku odrębnego, a więc na przykład również wynikających z czynów niedozwolonych⁷. W przypadku gdy wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności lub dotyczyła majątku odrębnego, możliwość zaspokojenia przez wierzyciela swoich roszczeń ograniczała się do majątku odrębnego i określonych składników majątku wspólnego⁸. Rygoryzm konstrukcji, w której co do zasady cały majątek wspólny małżonków mógł służyć zaspokojeniu roszczeń wierzyciela, łagodził art. 41 § 3 k.r.o., który pozwalał sądowi ograniczyć bądź wyłączyć możliwość tego zaspokojenia, jeżeli byłoby ono sprzeczne z zasadami współżycia społecznego ze względu na charakter wierzytelności albo stopień przyczynienia się małżonka będącego dłużnikiem do powstania majątku wspólnego. Jako przykład tego typu sytuacji wskazano na przykład zaciąganie przez małżonka zobowiązań służących zaspokajaniu wyłącznie osobistych przyjemności⁹.

Zgodnie z art. 787 kodeksu postępowania cywilnego¹⁰ w brzmieniu obowiązującym przed 20.01.2005 r. sąd nadawał klauzulę wykonalności przeciwko małżon-

⁶ Szczegółowe omówienie tych przepisów będzie przedmiotem kolejnego podpunktu niniejszego opracowania.

⁷ Por. np. J.S. Piąkowski w: *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, J.S. Piąkowski (red.), Wrocław – Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 447; J. Pietrzykowski w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2003, s. 417.

⁸ W przypadku tym możliwe było zaspokojenie roszczeń wierzyciela z wynagrodzenia za pracę lub inne usługi świadczone osobiście przez dłużnika oraz z korzyści uzyskanych przez dłużnika z jego praw autorskich, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego (art. 41 § 2 k.r.o. w poprzednim brzmieniu).

⁹ J. Pietrzykowski w: *Kodeks rodzinny...*, Warszawa 2003, s. 419.

¹⁰ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.), dalej jako k.p.c.

kowi dłużnika z ograniczeniem odpowiedzialności do majątku wspólnego. Przepis przewidywał przy tym – inaczej niż obecnie – obowiązek wysłuchania małżonka dłużnika. Brak było dodatkowych przesłanek nadania klauzuli wykonalności.

Należy uznać, że sąd, rozpatrując obecnie sprawy o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie poprzednio obowiązujących przepisów, powinien swoją kognicją objąć następujące kwestie:

- pozostawanie dłużnika w związku małżeńskim,
- pozostawanie w ustroju wspólności majątkowej,
- brak okoliczności z art. 41 § 2 k.r.o.,
- brak sprzeczności zaspokojenia z zasadami współżycia społecznego (art. 41 § 3 k.r.o.) – na wniosek małżonka¹¹.

Ponadto w trakcie postępowania powinno mieć miejsce wysłuchanie małżonka, które stosowanie do art. 760 k.p.c. może nastąpić w drodze spisania protokołu bądź przez oświadczenie strony na piśmie.

2.2. Przepisy przejściowe zawarte w noweli z 2004 r.

Przed przejściem do dalszych rozważań należy przypomnieć, że podstawowa różnica między poprzednią a obecną regulacją zasad odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich polega na konieczności uzyskiwania zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania, która warunkuje pełną odpowiedzialność z majątku wspólnego i która nie była wymagana przed 20.01.2005 r., tj. przed wejściem w życie nowelizacji z 2004 r. Z tego punktu widzenia wybór odpowiednich przepisów jest kluczowy dla ostatecznego rozstrzygnięcia sądu.

Zgodnie z art. 5 ust. 5 pkt 1 nowelizacji z 2004 r. przepisy dotychczasowe stosuje się do oceny skutków czynności zobowiązujących lub rozporządzających małżonków i ich odpowiedzialności za zobowiązania sprzed wejścia w życie ustawy. Z kolei, jak stanowi art. 5 ust. 6 nowelizacji z 2004 r., jeżeli roszczenie powstało przed jej wejściem w życie, egzekucję prowadzi się według przepisów dotychczasowych.

Wydaje się, że wymienione wyżej normy intertemporalne nie zostały sformułowane dostatecznie jasno. Przepis art. 5 ust. 5 pkt 1 nowelizacji z 2004 r., dotyczący odpowiedzialności małżonków za zobowiązania sprzed jej wejścia w życie, wydaje się nawiązywać do regulacji materialnoprawnej, a więc do art. 41 k.r.o., natomiast art. 5 ust. 6 nowelizacji z 2004 r. dotyczy postępowania egzekucyjnego. Brak jest zatem normy międzyczasowej odnoszącej się wyraźnie do postępowania klauzulowego, które ma charakter odrębny zarówno w stosunku do postępowania

¹¹ J.S. Piątoski w: *System prawa...*, s. 459; E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 142; J. Krajewski w: J. Krajewski, K. Piasecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Tekst. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 1977, s. 671. W literaturze zgłaszano również postulaty dalszego rozszerzania kognicji sądu w postępowaniu klauzulowym w zakresie badania, czy roszczenie objęte tytułem egzekucyjnym nie uległo przedawnieniu – por. L. Stecki, *Głosa do orzeczenia SN z 21 lutego 1969 r., I CZ 13/69*, „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1970/7–8, poz. 70; K. Korzan, *Zakres rozpoznania sprawy przez sąd w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika*, „Nowe Prawo” 1979/6, s. 66.

rozpoznawczego, jak i postępowania egzekucyjnego¹². Zastosowanie w odniesieniu do postępowania klauzulowego reguły generalnej zawartej w art. 5 ust. 1 nowelizacji z 2004 r., nakazującej stosowanie nowych przepisów również do stosunków powstałych przed wejściem w życie nowelizacji z 2004 r., prowadziłoby do sprzeczności między przepisami materialnoprawnymi a procesowymi i dlatego należy uznać za słuszny pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z 17.05.2007 r.¹³, że odpowiednie zastosowanie znajduje tu norma art. 5 ust. 6 nowelizacji z 2004 r., która odnosi się co prawda do prowadzenia egzekucji, ale jest najbardziej zbliżona do postępowania klauzulowego.

Na gruncie wymienionych wyżej przepisów intertemporalnych zarysowały się istotne kontrowersje, które znalazły odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wymienionym wyżej postanowieniu z 17.05.2007 r. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że jeżeli tytuł egzekucyjny powstał po 20.01.2005 r. (a więc po wejściu nowelizacji z 2004 r. w życie), niedopuszczalne jest badanie w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika ani w postępowaniu egzekucyjnym, z jaką chwilą powstało zobowiązanie dłużnika odpowiadającego na podstawie art. 299 kodeksu spółek handlowych¹⁴. Decydująca dla zastosowania starych bądź nowych przepisów jest – zdaniem Sądu Najwyższego – data powstania tytułu egzekucyjnego. Według Sądu Najwyższego użyte w art. 5 ust. 6 nowelizacji z 2004 r. słowo „roszczenie” oznacza roszczenie w znaczeniu egzekucyjnym, które powstaje dopiero z chwilą wydania tytułu egzekucyjnego, a więc nawet gdy materialnoprawne zobowiązanie dłużnika powstało przed 20.01.2005 r., a tytuł egzekucyjny został wydany po tej dacie, znajdują zastosowanie przepisy znowelizowane¹⁵.

Przedstawionej wyżej argumentacji nie podtrzymał Sąd Najwyższy w kolejnym orzeczeniu dotyczącym omawianego problemu. W uchwale z 17.09.2008 r.¹⁶ wskazano, że ocena daty powstania roszczenia nie należy do ściśle pojmowanego postępowania klauzulowego, ale jest wstępnym krokiem koniecznym do realizacji ciążącego na sądzie obowiązku ustalenia właściwych przepisów, a zatem zakres kognicji w tym postępowaniu nie stanowi przeszkody do zbadania tej okoliczności. Zdaniem Sądu Najwyższego o wyborze starych bądź znowelizowanych przepisów powinna decydować data powstania roszczenia materialnoprawnego. Z poglądem tym należy się zgodzić. Przemawiają za tym argumenty natury funkcjonalnej oraz konieczność zapewnienia synchronizacji między przepisami materialnoprawnymi a procesowymi. Trudne do przyjęcia byłoby, aby wierzyciel, który przed nowelą działał ze świadomością poprzednio obowiązujących zasad odpowiedzialności małżonków za zobowiązania (przy braku wymogu zgody małżonka), nie mógł uzyskać zaspokojenia swoich roszczeń ze względu na stosowanie nowych norm proceso-

¹² Pogląd taki wyraził Sąd Najwyższy (dalej jako SN) m.in. w postanowieniu SN z 10.05.2000 r. (III CZ 48/00, niepubl.; uchwale SN z 25.10.2006 r. (III CZP 74/06), OSNC 2007/6, poz. 90; postanowieniu SN z 17.05.2007 r. (III CZP 44/07), LEX nr 258517. We wcześniejszym orzecznictwie była jednak reprezentowana teza odwrotna – por. np. uchwała SN z 5.02.1988 r. (III CZP 5/88), OSP 1990/8, poz. 301.

¹³ Postanowienie SN z 17.05.2007 r. (III CZP 44/07), LEX nr 258517.

¹⁴ Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.).

¹⁵ Pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w postanowieniu z 17.05.2007 r. – jak się wydaje – aprobuje J. Ignaczewski w: *Mażeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, J. Ignaczewski (red.), Warszawa 2011, s. 126.

¹⁶ Uchwała SN z 17.09.2008 r. (III CZP 77/08), OSNC 2009/7–8, poz. 114.

wych. Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w omawianej uchwale z 17.09.2008 r., byłoby to sprzeczne z zasadą ochrony praw nabytych oraz zasadą zaufania obywateli do państwa¹⁷.

Warto wspomnieć o innych problemach wyłaniających się na gruncie przepisów intertemporalnych nowelizacji z 2004 r., które nie zostały rozstrzygnięte w omawianych orzeczeniach. Sąd Najwyższy w swoich rozważaniach odnosił się do sytuacji, w której ustalenie daty powstania roszczenia materialnoprawnego nie budzi wątpliwości. Jak wskazuje omawiane niżej badanie aktowe, w praktyce dochodzi do szeregu bardziej skomplikowanych sytuacji, w których określenie jednej daty powstania zobowiązania i roszczenia może rodzić trudności. Przede wszystkim najczęściej data powstania zobowiązania nie jest tożsama z momentem wymagalności roszczenia¹⁸. W praktyce obrotu gospodarczego często spotkać można zawieranie umów ramowych określających zasady zawierania w przyszłości wielu tzw. umów realizacyjnych¹⁹. Często również tytuł egzekucyjny dotyczy zobowiązań wynikających z wielu czynności prawnych dokonanych na przestrzeni dłuższego czasu, zarówno przed wejściem nowelizacji z 2004 r. w życie, jak i po tej dacie. Może się również zdarzyć, że tytuł egzekucyjny wydany jest na podstawie weksla zabezpieczającego wcześniej zawartą umowę lub zadłużenie powstaje wskutek zaległości w realizacji świadczeń ciągłych, np. w opłacaniu czynszu najmu, dzierżawy czy rat leasingowych.

Jak już wyżej wspomniano, w postępowaniu klauzulowym jako kryterium wyboru stosowania przepisów sprzed i po nowelizacji z 2004 r. należy przyjąć datę powstania roszczenia materialnoprawnego. W doktrynie prawa cywilnego proponowano szerokie rozumienie pojęcia „roszczenie”, które oznaczałoby „pochodną sytuację osoby, wobec której inna indywidualnie oznaczona osoba ma podjąć jakieś zachowanie”²⁰. Oznacza to, że nazwą „roszczenie” obejmować można zarówno sytuacje, gdy obowiązek dłużnika jest jeszcze niezaktualizowany (gdy termin realizacji jeszcze nie nadszedł lub gdy nie jest on jeszcze oznaczony), jak i gdy obowiązek ten nie został jeszcze w ogóle skonkretyzowany²¹.

Wydaje się, że ta szeroka definicja może być pomocna w rozważaniu zasygnalizowanych problemów. *Ratio legis* omawianych norm intertemporalnych wydaje się być jasne: umożliwienie zastosowania poprzednio obowiązujących przepisów chroni interes wierzyciela, gdyż nie jest on zmuszony wykazywać zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania, a odpowiedzialność realizuje się według zasad, które obowiązywały w chwili nawiązania stosunku zobowiązaniowego. Z tego punktu widzenia interpretacja sformułowania art. 5 ust. 6 nowelizacji z 2004 r., mówiącego o powstaniu roszczenia, powinna zbliżać ten moment – o ile to możli-

¹⁷ Pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale z 17.09.2008 r. został zaaprobowany w dwóch głosach – por. M. Sieradzka, LEX/el. 2009 oraz A. Michór, „Rejent” 2009/12, s. 107–124.

¹⁸ M. Sieradzka w głosie do uchwały Sądu Najwyższego z 17.09.2008 r. wskazuje na inne jeszcze zdarzenia, które mogą komplikować ocenę stosowania norm intertemporalnych, takie jak wezwanie dłużnika do zapłaty, postępowanie ugodowe przedsądowe – p por. M. Sieradzka, LEX/el. 2009.

¹⁹ Na ten temat por. M. Krajewski w: *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, E. Łętowska (red.), Warszawa 2006, t. 5, s. 791–794.

²⁰ P. Machnikowski w: *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, E. Łętowska (red.), Warszawa 2006, t. 5, s. 129.

²¹ P. Machnikowski w: *System prawa...*, s. 129.

we – do chwili, w której powstawało zobowiązanie i udzielona być mogła zgoda na jego zaciągnięcie. W przypadku takich stosunków prawnych jak najem bądź leasing ma to oczywiście w praktyce miejsce w chwili zawarcia tych umów i ten moment, a nie chwila wymagalności roszczenia, powinien decydować o zastosowaniu starych bądź nowych przepisów²². Wydaje się, że podobne rozwiązanie należałoby przyjąć w odniesieniu do wspomnianych umów ramowych, jakkolwiek mogą się tu pojawić pewne wątpliwości, gdy umowa tego typu nie przewiduje obowiązku zawierania umów realizacyjnych, a jedynie warunki ich ewentualnego zawarcia w przyszłości. Natomiast w sytuacji, gdy poszczególne roszczenia objęte tytułem egzekucyjnym, będące źródłem osobnych zobowiązań, powstawały zarówno przed 20.01.2005 r., jak i po tej dacie, chwila powstania każdego z nich powinna decydować o zastosowaniu odpowiednich przepisów niezależnie od tego, czy są objęte jednym tytułem egzekucyjnym.

2.3. Obecny stan prawny

2.3.1. Unormowanie prawnomaterialne

Nowelizacja kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2004 r. dotycząca stosunków majątkowych między małżonkami całkowicie zmieniła unormowanie odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z małżonków. Można powiedzieć, że o ile przed jej wejściem w życie pełna odpowiedzialność majątkiem wspólnym była regułą, to po 20.01.2005 r. stała się wyjątkiem uzależnionym od spełnienia określonych przesłanek.

W świetle art. 41 k.r.o. w obecnym brzmieniu wierzyciel może żądać zaspokojenia z całego majątku wspólnego, o ile na zaciągnięcie zobowiązania została udzielona zgoda przez małżonka dłużnika, a zobowiązanie wynika z czynności prawnej²³. Jeżeli przesłanki te nie są spełnione, odpowiedzialność z majątku wspólnego ogranicza się do składników wymienionych w art. 41 § 2 k.r.o., tj. wynagrodzenia za pracę lub dochodów z innej działalności zarobkowej dłużnika, korzyści uzyskanych z praw autorskich, praw pokrewnych, praw własności przemysłowej i innych praw twórcy, a jeśli wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa – również z przedmiotów wchodzących w jego skład. Ponadto, jak stanowi art. 41 § 3 k.r.o., odpowiedzialność z majątku wspólnego ograniczona do wynagrodzenia za pracę, dochodów z innej działalności zarobkowej oraz korzyści z praw autorskich, pokrewnych, własności przemysłowej i innych praw twórcy może mieć miejsce wtedy, gdy wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności lub dotyczy majątku osobistego dłużnika.

²² Za zastosowaniem art. 5 ust. 6 nowelizacji z 2004 r. do wierzytelności istniejących, ale będących roszczeniem niewymagalnym, opowiedzieli się P. Bodyl Szymala, M. Wojcieszak, *Ustawowy ustrój majątkowy po nowelizacji k.r.o. z perspektywy stosunków prawnych z udziałem banków* (cz. 2), „Prawo Bankowe” 2005/10, s. 41.

²³ Obie wymienione przesłanki nie występowały w poprzedniej regulacji. Jak już wskazano, w poprzednim stanie prawnym pełna odpowiedzialność majątkiem wspólnym mogła mieć miejsce również w przypadku zobowiązań deliktowych lub wynikających z bezpodstawnego wzbogacenia – por. E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2010, s. 97.

Podstawowe problemy wymagające rozważenia, podnoszone jeszcze przed ustaleniem obecnego brzmienia art. 41 k.r.o., dotyczą wymienionej w tym przepisie zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania. Wątpliwości mogą wyłonić się zwłaszcza, gdy chodzi o moment, w którym zgoda przewidziana w art. 41 k.r.o. powinna być udzielona, jej zakres oraz formę. W literaturze prawniczej odnajdujemy szereg sprzecznych wypowiedzi na ten temat, które warto w tym miejscu w skrócie przedstawić.

Przed wejściem omawianego przepisu w życie na brak doprecyzowania w nim zgody małżonka zwróciła uwagę A. Lutkiewicz-Rucińska. Autorka wskazała, że z art. 41 k.r.o. nie wynika, w jakiej formie powinna być wyrażona zgoda małżonka oraz w jakim momencie, tzn. czy przed, czy po zaciągnięciu zobowiązania. Odrzucając co do zasady zastosowanie wprost art. 63 kodeksu cywilnego²⁴, autorka dopuściła możliwość rozważenia odpowiedniego zastosowania tego przepisu, co – jak się wydaje – prowadziłoby do dopuszczenia udzielenia zgody po zaciągnięciu zobowiązania oraz zastosowania zawartego w tym przepisie wymogu co do formy zgody (forma szczególna, gdy do dokonania czynności prawnej jest wymagana taka forma)²⁵.

Definitywnej odpowiedzi na pytanie o czas udzielenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania nie udzielił również J. Strzebińczyk, który z jednej strony wskazał na niedopuszczalność stosowania przepisów kodeksu cywilnego dotyczących potwierdzenia umowy i nieważności jednostronnej czynności prawnej, a z drugiej strony stwierdził, że trudno jest znaleźć przeciwwskazania dla uznania skuteczności takiego potwierdzenia, skoro zgoda ta wpływa na zakres odpowiedzialności, a nie na skuteczność czynności prawnej, co – jak należy chyba rozumieć – oznacza aprobatę dla dopuszczalności zgody następczej. Autor opowiedział się za możliwością wyrażenia zgody w dowolnej formie, wyrażając jednocześnie wątpliwość co do słuszności takiego rozwiązania²⁶.

Zdaniem J. Zrałka co prawda przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie stawiają wymagań co do formy zgody małżonka, to jednak ze względu na treść przepisów dotyczących postępowania klauzulowego, które uzależniają nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi od wykazania istnienia zgody dokumentem urzędowym lub prywatnym, konieczne jest zawarcie umowy w formie pisemnej²⁷. Wypowiedź ta wydaje się dyskusyjna, gdyż J. Zrałek stawia znak równości pomiędzy dokumentem prywatnym, o którym mowa w art. 787 k.p.c., a umową, z której wynika zobowiązanie, przesądzając jak się wydaje, że jest to jedyny rodzaj dokumentu prywatnego, który może zostać przedstawiony przed sądem²⁸.

Według M. Sychowicza zgoda małżonka mogłaby być wyrażona jedynie przed lub równocześnie z zaciągnięciem zobowiązania, gdyż brzmienie przepisu art. 41 k.r.o. nie daje podstaw do przyjęcia konstrukcji zgody następczej. Dopusz-

²⁴ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.), dalej jako k.c.

²⁵ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 154.

²⁶ J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 160.

²⁷ J. Zrałek, *Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania po nowelizacji przepisów o ustawowej wspólności majątkowej*, „Rejent” 2005/9, s. 363.

²⁸ Na to, że nie należy utożsamiać samej zgody małżonka z dokumentem prywatnym lub urzędowym, który ją wykazuje, zwracają uwagę np. P. Bodyl-Szymala, M. Wojcieszak, *Ustawowy ustrój...*, s. 38.

czalna jest przy tym dowolna forma zgody²⁹. Przeciwny pogląd co do czasu wyrażenia zgody sformułował J. Pietrzykowski, opowiadając się za dopuszczalnością udzielenia jej również po zaciągnięciu zobowiązania. Z kolei gdy chodzi o formę zgody miałaby ona zdaniem tego autora zależeć od formy, w której dokonana została czynność prawna³⁰. W obu przywołanych wypowiedziach brak jest odniesienia do kwestii zakresu zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. Z kolei zdaniem T. Smoczyńskiego zgoda może być wyrażona w dowolnym momencie, również po zaciągnięciu zobowiązania, a jej forma może być dowolna. Autor wspomina nawet o możliwości wyrażenia zgody w sposób dorozumiany, a punkt ciężkości przenosi na konieczność udowodnienia tego faktu przy pomocy dokumentu urzędowego lub prywatnego³¹.

Jeszcze inny pogląd zaprezentowała T. Mróz, stwierdzając, że „zgoda powinna być wyrażona później niż w momencie dokonania czynności prawnej”. To kontrowersyjne stanowisko wynika – jak się wydaje – z przeprowadzonej przez autorkę charakterystyki zgody małżonka jako niesamodzielnej czynności prawnej, której istotą jest potwierdzenie innego oświadczenia woli³². Interpretację tę należy uznać za wysoce dyskusyjną.

Zdaniem J. Ignaczewskiego na podstawie charakteru zgody unormowanej w art. 41 k.r.o. można przyjąć, że dopuszczalne jest jej wyrażenie zarówno przed dokonaniem czynności prawnej, jednocześnie z nią, jak i po jej dokonaniu, również do protokołu sądowego w trakcie postępowania klauzulowego. Może być ona wyrażona w dowolnej formie ze względu na brak możliwości zastosowania do tego przypadku art. 63 § 2 k.c.³³

Wydaje się, że większa jednolitość poglądów istnieje w kwestii zakresu zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. Problem został zasygnalizowany przez A. Lutkiewicz-Rucińską, która wyraziła wątpliwości (nie udzielając definitywnej odpowiedzi) w tej kwestii, stawiając pytanie, czy na przykład aprobatą dla prowadzenia działalności gospodarczej przez małżonka oznacza zgodę na dokonywanie poszczególnych czynności prawnych w jej ramach³⁴. Zdaniem M. Łączkowskiej zgoda generalna tego typu byłaby niedopuszczalna, a małżonek powinien ją wyrażać każdorazowo w odniesieniu do poszczególnych czynności prawnych dokonywanych w ramach działalności przedsiębiorcy³⁵. Pogląd ten podzielił T. Smoczyński, argumentując słusznie, że taka ogólna zgoda jest skierowana w zasadzie tylko do małżonka, w ramach zarządu majątkiem wspólnym, i jako taka ma znaczenie

²⁹ M. Sychowicz w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Piasecki (red.), Warszawa 2009, s. 252.

³⁰ J. Pietrzykowski w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2010, s. 439. Autor zdaje się odnosić w swojej wypowiedzi zasady dotyczące zgody na czynność zarządu majątkiem wspólnym wymienioną w art. 37 k.r.o., w tym zastosowanie art. 63 k.c., do zgody na zaciągnięcie zobowiązania, o której jest mowa w art. 41 k.r.o. Poglądu tego nie można podzielić.

³¹ T. Smoczyński w: *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, T. Smoczyński (red.), Warszawa 2009, t. 11, s. 499.

³² T. Mróz, *Zgoda małżonka na dokonanie czynności prawnej w ustroju majątkowej wspólności ustawowej*, Warszawa 2011, s. 169–171.

³³ J. Ignaczewski w: *Małżeńskie prawo...*, s. 114–119.

³⁴ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Uwagi do projektu...*, s. 154.

³⁵ M. Łączkowska, *Prowadzenie przedsiębiorstwa należącego do majątku wspólnego małżonków w świetle nowych przepisów k.r.o.*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2005/4, s. 10; M. Łączkowska, *Stosunki majątkowe między przedsiębiorcą i jego małżonkiem w świetle ustroju wspólności ustawowej*, Warszawa 2006, s. 111.

wyłącznie wewnętrzne, w stosunkach majątkowych między małżonkami³⁶. Wydaje się, że stanowisko to podziela J. Ignaczewski, który w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej przez małżonka kładzie nacisk na możliwość skierowania egzekucji do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego (art. 41 § 2 k.r.o.). Skierowanie egzekucji do całego majątku wspólnego wymagałoby zgody na konkretne zobowiązanie³⁷.

Jak wynika z dokonanej wyżej przeglądu prezentowanych w doktrynie interpretacji art. 41 k.r.o. w zakresie unormowanej w nim zgody na zaciągnięcie zobowiązania, gdy chodzi o formę oraz czas jej wyrażenia, prezentowane były sprzeczne poglądy. Skłania to do dokonania ich podsumowania i sformułowania stanowiska w omawianych kwestiach.

W pierwszej kolejności warto zgłosić uwagę dotyczącą terminologii opisującej problematykę zgody małżonka. W przytaczanej literaturze dominuje stosowanie określeń „zgoda obligatoryjna” oraz „zgoda fakultatywna”. Pierwsze ma dotyczyć zgody małżonka na dokonanie czynności zarządu majątkiem wspólnym wymienionej w art. 37 § 1 k.r.o. Brak tej zgody wywołuje sankcję w postaci bezskuteczności zawieszoną lub nieważności bezwzględnej. Natomiast drugie określenie dotyczy zgody na zaciągnięcie zobowiązania unormowanej w art. 41 k.r.o. Wydaje się, że stosowanie przytoczonych określeń jest wyrazem tendencji do ujmowania zgody małżonka z art. 37 i art. 41 k.r.o. w sposób jednolity, z rozróżnieniem jedynie jej „obligatoryjności” lub „fakultatywności” według kryterium ważności czynności prawnej, na którą jest wyrażana³⁸. Tymczasem nie budzi wątpliwości – co przyznają sami autorzy używający tych określeń – że oba rodzaje zgody zasadniczo różnią się między sobą, jeżeli chodzi o cel, skutki oraz zasady dotyczące formy i czasu jej wyrażenia³⁹. Podstawowa różnica polega na tym, że zgoda na czynność zarządu majątkiem wspólnym warunkuje skuteczność bądź ważność tej czynności, podczas gdy zgoda unormowana w art. 41 k.r.o. warunkuje odpowiedzialność majątkiem wspólnym. Z tego punktu widzenia trudno mówić o „fakultatywności”. Przyjmując jako kryterium odpowiedzialność majątkiem wspólnym, zgoda z art. 41 k.r.o. jest również „obligatoryjna”, skoro bez niej odpowiedzialności tej nie ma.

Przechodząc do kwestii związanych z czasem wyrażenia, formą oraz zakresem zgody małżonka, należy zwrócić uwagę na art. 63 k.c. jako punkt wyjścia rozważań. Zgodnie z art. 63 § 1 k.c. zgoda osoby trzeciej, która jest potrzebna do dokonania czynności prawnej, może być wyrażona nie tylko przed złożeniem oświadczeń osób dokonywających czynności, ale również po tym zdarzeniu i posiada wtedy moc wsteczną. Przepis posługuje się sformułowaniem „do dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda”, a więc *expressis verbis* nie ogranicza swojego zastosowania do przypadków, w których skuteczność czynności prawnej uzależniona jest od zgody, jednak taką interpretację tej normy przyjmuje się w drodze wykładni systemo-

³⁶ T. Smoczyński w: *System prawa...*, s. 485.

³⁷ J. Ignaczewski w: *Małżeńskie prawo...*, s. 119–120.

³⁸ Jest to widoczne szczególnie w rozważaniach T. Mróz, która powołuje się na reguły wykładni nakazujące używać tej samej nazwy użytej w różnych przepisach (w tym przypadku w art. 37 i art. 41 k.r.o.) w tym samym znaczeniu; por. T. Mróz, *Zgoda małżonka...*, s. 169.

³⁹ T. Mróz, *Zgoda małżonka...*, s. 169.

wej⁴⁰. Zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania unormowana w art. 41 k.r.o. nie warunkuje skuteczności czynności prawnej, a jedynie umożliwia zaspokojenie roszczeń wierzyciela z majątku wspólnego. Brak jest zatem regulacji prawnej przewidującej wprost wyrażenie zgody *ex post* w tym przypadku. Artykuł 63 k.c., który na zasadzie wyjątku wprowadza możliwość udzielenia zgody *ex post*, nie znajduje zastosowania w omawianej sytuacji. Argumentów na rzecz dopuszczalności udzielenia przez małżonka zgody *ex post* na zaciągnięcie zobowiązania można jednak poszukiwać na gruncie wykładni funkcjonalnej (celowościowej).

Wydaje się, że trudno jest odnaleźć przeciwwskazania natury funkcjonalnej dla przyjęcia dopuszczalności zgody *ex post*. Małżonek dłużnika może przystąpić do długu, dokonać poręczenia lub udzielić zabezpieczenia rzeczowego. Tym bardziej wydaje się nieuzasadniony zakaz udzielenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania po jego powstaniu, umożliwiającej skierowanie egzekucji do majątku wspólnego, skoro w odniesieniu do małżonka niebędącego dłużnikiem wywołuje ona węższy zakres odpowiedzialności niż w wymienionych przypadkach – ograniczonej do tego majątku. Mogłoby się wydawać, że doniosłość praktyczna omawianego przypadku jest niewielka, skoro udzielenie zgody po zaciągnięciu zobowiązania pogarsza sytuację małżonków, narażając ich na szerszą odpowiedzialność. Pojawia się pytanie o motywy udzielenia zgody przez małżonka dłużnika. Przeprowadzone badanie aktowe dostarczyło przykładów takich sytuacji. W szczególności wtedy, gdy dłużnik pozostaje z wierzycielem w stałych kontaktach handlowych, prowadząc przedsiębiorstwo, udzielenie zgody *ex post* przez małżonka – zapewne w celu utrzymania tych relacji – ma często miejsce. Przywołane argumenty przemawiają na rzecz przyjęcia dopuszczalności takiego rodzaju zgody.

Odnosząc się do problemu formy, w jakiej powinna być wyrażona zgoda małżonka, należy – z przyczyn wskazanych wyżej – odrzucić możliwość zastosowania art. 63 k.c., wiążącego formę wyrażenia zgody z formą wymaganą dla danej czynności prawnej. Oznacza to dopuszczalność wyrażenia zgody przez małżonka w dowolnej formie, również ustnej. Brak jest w tym przypadku argumentów natury funkcjonalnej przemawiających za inną wykładnią, tym bardziej że w postępowaniu klauzulowym udzielenie zgody musi zostać wykazane przy pomocy dokumentu urzędowego lub prywatnego (art. 787 k.p.c.).

Jak już wskazano wyżej, w piśmiennictwie prezentowane są zgodne poglądy w przedmiocie zakresu zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. Niemniej rozważane są w zasadzie dwa jej warianty: udzielenie zgody na zaciągnięcie konkretnego zobowiązania oraz zgoda na prowadzenie działalności gospodarczej. Bez wątpienia należy przyjąć, że aprobatą dla prowadzonej przez małżonka działalności gospodarczej nie może być rozumiana w kategoriach zgody, o której mowa w art. 41 k.r.o. Natomiast pojęcie zgody na konkretną czynność wydaje się nieściśle. Powstaje pytanie, jak ocenić inne przypadki, w których zgoda małżonka dotyczyłaby więcej niż jednej czynności prawnej i polegałaby na przykład na określeniu ich rodzaju, liczby bądź górnej kwoty zobowiązania. W szczególności problem występować może w przypadku zawierania wspomnianych wyżej umów ramowych. Zgoda może dotyczyć samej

⁴⁰ S. Rudnicki w: S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 271.

umowy bądź poszczególnych wynikających z niej umów realizacyjnych. Praktyka zawierania tego typu umów w obrocie gospodarczym jest częsta, a wymóg uzyskiwania zgody małżonka w przypadku pojedynczych transakcji, dokonywanych często przez złożenie zamówienia i wystawienie faktury VAT, wydaje się nadmiernie utrudniać ten obrót. Jako kryterium rozróżnienia niedopuszczalnej zgody generalnej i zgody w rozumieniu art. 41 k.r.o. należałoby wskazać nie tyle wymienienie w oświadczeniu małżonka konkretnej, jednej transakcji, co możliwość przeprowadzenia wykładni tego oświadczenia woli wskazującej na to, że małżonek przewidywał zaciągnięcie określonych zobowiązań i wyrażał na to zgodę. Wydaje się ponadto, że omawiane rozróżnienie traci na wyrazistości w przypadku uznania dopuszczalności zgody *ex post*. Nawet jeżeli jest ona sformułowana w sposób ogólny i dotyczy wszystkich roszczeń wierzyciela, to w istocie oznacza zgodę na każde z nich z osobna.

Pośrednio zagadnień tych dotyczyła uchwała Sądu Najwyższego z 18.03.2011 r.⁴¹ W stanie faktycznym będącym podstawą rozstrzygnięcia doszło do zawarcia umowy o współpracę, przy czym osobą podpisującą tę umowę był małżonek dłużnika działający jako jego pełnomocnik na podstawie pełnomocnictwa ogólnego. Na podstawie tej umowy dłużnik dokonał szeregu transakcji, których dotyczył tytuł egzekucyjny. Sąd Najwyższy uznał, że w postępowaniu klauzulowym niedopuszczalne jest stosowanie domniemania faktycznego przy ustalaniu, że wierzytelność powstała za zgodą małżonka dłużnika. W uzasadnieniu orzeczenia brak jest szczegółowego odniesienia do sytuacji związanej z zawieraniem umów o współpracę. Sąd Najwyższy skoncentrował się na braku dokumentu urzędowego lub prywatnego wykazującego zgodę małżonka dłużnika, uznając – jak się wydaje – że działając jako pełnomocnik, składał on oświadczenie woli w imieniu mocodawcy, co wyklucza potraktowanie tego oświadczenia jako jego zgody. W tym zatem zakresie stanowisko Sądu Najwyższego należy ocenić jako zasługujące na aprobatę. Jest ono istotną wskazówką dla sądów orzekających w postępowaniu klauzulowym, gdyż jak się okazuje, często przyjmują one dorozumianą zgodę małżonka na podstawie różnych zdarzeń, takich jak przystąpienie do długu, zgoda na uznanie długu, ustanowienie zabezpieczenia rzeczowego, czy dokumenty świadczące o zaangażowaniu małżonka w działalność gospodarczą.

2.3.2. Postępowanie klauzulowe

Przechodząc do omówienia zagadnień procesowych związanych z odpowiedzialnością małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich, należy wspomnieć, że niektórzy autorzy oprócz drogi postępowania klauzulowego również po nowelizacji z 2004 r. dopuszczają możliwość pozwania obu małżonków i uzyskania wyroku, w którym znalazłoby się zastrzeżenie, że małżonek niebędący dłużnikiem odpowiada jedynie z majątku wspólnego lub jego części. Ocena przesłanek odpowiedzialności majątkiem wspólnym miałyby miejsce na etapie postępowania rozpoznawczego⁴². Bardziej przekonujące wydaje się jednak stanowisko, że przepisy postępowania egzekucyjnego wskazują obecnie wyłączną

⁴¹ Uchwała SN z 18.03.2011 r. (III CZP 117/10), OSNC 2011/11, poz. 120.

⁴² E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe...*, s. 141

drogę zaspokojenia wierzyciela z całości majątku wspólnego⁴³. Szersze omówienie zasygnalizowanego problemu przekracza ramy niniejszego opracowania, które jest poświęcone postępowaniu klauzulowemu.

Dopełnieniem omówionej wyżej regulacji prawnomaterialnej, gdy chodzi o postępowanie egzekucyjne, są przepisy art. 776¹, art. 787 i art. 787¹ k.p.c. Pierwszy z nich stanowi, że tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko dłużnikowi pozostającemu w związku małżeńskim jest podstawą do prowadzenia egzekucji nie tylko z majątku osobistego dłużnika, lecz także z pobranego przez niego wynagrodzenia za pracę lub dochodów uzyskanych z prowadzenia przez niego innej działalności zarobkowej oraz z korzyści uzyskanych z jego praw autorskich i praw pokrewnych, praw własności przemysłowej oraz innych praw twórcy. Treść art. 776¹ k.p.c. odpowiada zatem art. 41 § 2 i 3 k.r.o., który dopuszcza odpowiedzialność z wyliczonych składników majątku wspólnego niezależnie od tego, czy zobowiązanie wynikało z czynności prawnej i czy była na nie udzielona zgoda, jak również w razie powstania wierzytelności przed ustanowieniem wspólności lub w sytuacji, gdy dotyczy ona majątku osobistego jednego z małżonków.

Aby skierować egzekucję do majątku wspólnego małżonków w szerszym zakresie, wierzyciel musi uzyskać klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi niebędącemu dłużnikiem. Może to nastąpić w dwóch wariantach. Stosownie do art. 787 k.p.c. wierzyciel może uzyskać klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika z ograniczeniem jego odpowiedzialności do całego majątku wspólnego, o ile wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała z czynności prawnej dokonanej za zgodą małżonka dłużnika. W braku takiej zgody wierzyciel może również uzyskać klauzulę wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka dłużnika do przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego małżonków, jeżeli wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa (art. 787¹ k.p.c.).

Zasadniczym problemem związanym z postępowaniem o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, mającym duże znaczenie praktyczne, jest określenie zakresu kognicji sądu w tym postępowaniu. Również ta kwestia – zapewne ze względu na nie dość jasne sformułowanie przepisów – nie jest jednolicie rozstrzygana w piśmiennictwie prawniczym. W poszczególnych wypowiedziach podkreśla się, że po nowelizacji z 2004 r. kognicja sądu w postępowaniu klauzulowym ogranicza się do zbadania formalnych przesłanek istnienia odpowiedzialności majątkiem wspólnym, nie zaś oceny merytorycznej⁴⁴. Zdaniem M. Łączkowskiej do formalnych okoliczności, które powinien zbadać sąd, należy ustalenie, czy wskazana osoba jest małżonkiem dłużnika, czy małżonkowie pozostają we wspólności majątkowej oraz czy małżonek wyraził zgodę na zaciągnięcie zobowiązania⁴⁵. Szerzej zakres kognicji sądu ujmuje J. Ignaczewski, wskazując oprócz okoliczności wymienionych wyżej, że sąd bada, czy istnieją przesłanki odpowiedzialności majątkiem wspólnym wskazane w art. 41 k.r.o.⁴⁶ Autor stoi na stanowisku, że wbrew literalnemu brzmieniu

⁴³ T. Smoczyński w: *System prawa...*, s. 449.

⁴⁴ T. Smoczyński w: *System prawa...*, s. 507.

⁴⁵ M. Łączkowska, *Stosunki majątkowe...*, s. 189–190.

⁴⁶ J. Ignaczewski w: *Małżeńskie prawo...*, s. 258.

art. 787² k.p.c. kognicja sądu klauzulowego obejmuje również badanie skuteczności umowy majątkowej małżeńskiej, o ile małżonek powoła się na wyłączenie wspólności i udowodni skuteczność umowy względem wierzyciela⁴⁷. Natomiast znacznie węższy zakres kognicji w postępowaniu klauzulowym przedstawia się zdaniem H. Pietrzkowskiego – sąd powinien zbadać jedynie, czy wskazana przez wierzyciela osoba jest małżonkiem dłużnika, czy wierzytelność powstała za zgodą małżonka dłużnika oraz czy powstała z czynności prawnej⁴⁸. Z kolei w innym komentarzu do kodeksu postępowania cywilnego prezentowany jest pogląd, że sąd w omawianym przypadku bada, czy osoba, przeciwko której skierowany jest wniosek, pozostaje w związku małżeńskim, jaka jest treść dokumentu urzędowego lub prywatnego wykazującego zgodę oraz czy między małżonkiem dłużnika a dłużnikiem nie istnieje ustroj przymusowy (w razie podniesienia tej okoliczności przez małżonka dłużnika)⁴⁹. Nie budzi zastrzeżeń oczywisty pogląd, że sąd bada również, czy przedstawiony przez wierzyciela dokument jest tytułem egzekucyjnym⁵⁰. Pośrednio o kognicji sądu świadczy również zakres możliwej obrony małżonka dłużnika w postępowaniu klauzulowym. Zdaniem G. Jędrejka możliwe jest podniesienie dwóch zarzutów: niepozostawania w związku małżeńskim (w chwili wydania tytułu egzekucyjnego i orzekania o nadaniu klauzuli wykonalności) oraz braku ustroju wspólności majątkowej (zarzut ten nie obejmowałby jednak zniesienia wspólności w drodze umowy majątkowej małżeńskiej)⁵¹.

W omawianym kontekście warto również wrócić do dwóch omawianych wyżej orzeczeń Sądu Najwyższego. W postanowieniu SN z 17.05.2007 r.⁵² została wyrażona zasada, że sąd w postępowaniu klauzulowym nie jest uprawniony do badania istnienia, wymagalności ani daty powstania zobowiązania objętego tytułem egzekucyjnym. Jednak w uchwale z 17.09.2008 r.⁵³ Sąd Najwyższy przyjął, że stosowanie przepisów intertemporalnych nowelizacji z 2004 r. wymaga określenia momentu powstania roszczenia materialnoprawnego.

Jak widać z przytoczonych wypowiedzi, nie budzi wątpliwości badanie przez sąd w postępowaniu klauzulowym faktu pozostawania w związku małżeńskim dłużnika i jego małżonka oraz udzielenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania. Przedmiotem sporu pozostaje natomiast możliwość powoływania się w tym postępowaniu na wyłączenie wspólności majątkowej. Różnice poglądów wynikają zapewne z nie dość jasnego sformułowania przepisów. Zastosowanie kryterium formalnego charakteru postępowania klauzulowego również nie prowadzi do definitywnych odpowie-

⁴⁷ J. Ignaczewski w: *Małżeńskie prawo...*, s. 259. Jeszcze szerzej rolę sądu w omawianym postępowaniu widzi E. Skowrońska-Bocian – do jego kognicji należeć by miało badanie, „czy między małżonkami istnieje wspólność ustawowa, czy wierzytelność powstała w czasie trwania wspólności, czy dotyczy ona majątku osobistego dłużnika oraz czy spełnione są przesłanki uzasadniające wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności na podstawie art. 41 § 3” – por. E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe...*, s. 142. Trudno oprzeć się wrażeniu, że uwagi autorki utraciły swoją aktualność i mogą być odnoszone jedynie do stanu prawnego sprzed 20.01.2005 r.

⁴⁸ H. Pietrzkowski w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część trzecia. Postępowanie egzekucyjne*, T. Ereciński (red.), Warszawa 2009, t. 4, s. 110.

⁴⁹ M. Muliński w: *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Komentarz do artykułów 758–1088*, J. Jankowski (red.), Warszawa 2011, s. 264–265.

⁵⁰ J. Pietrzykowski w: *Kodeks rodzinny...*, Warszawa 2010, s. 444.

⁵¹ G. Jędrejek, *Obrona małżonka w postępowaniu egzekucyjnym*, „Monitor Prawniczy” 2008/18, s. 960–961.

⁵² Postanowienie SN z 17.05.2007 r. (III CZP 44/07), LEX nr 258517.

⁵³ Uchwała SN z 17.09.2008 r. (III CZP 77/08), OSNC 2009/7–8, poz. 114.

dzi. Wydaje się, że różnica między badaniem przesłanek o charakterze formalnym i okoliczności merytorycznych może być niekiedy trudna do uchwycenia. Wymóg udzielenia zgody przez małżonka na zaciągnięcie zobowiązania wynika z regulacji prawnomaterialnej i jest trudny do oddzielenia od zbadania w postępowaniu klauzulowym istnienia dokumentu urzędowego lub prywatnego wykazującego tę zgodę. Jak wynika z przytoczonych orzeczeń Sądu Najwyższego, określenie chwili powstania zobowiązania, nawet jeśli jest okolicznością merytoryczną, konieczne jest do dokonania przez sąd wyboru stosowania starych bądź nowych przepisów na gruncie norm międzyczasowych noweli z 2004 r.

Sąd w postępowaniu klauzulowym powinien ustalić, czy dłużnik i jego małżonek pozostają w związku małżeńskim w momencie orzekania o nadaniu klauzuli wykonalności. Brak związku małżeńskiego czyni odpowiedzialność majątkiem wspólnym bezprzedmiotową, a wierzycielowi pozostaje możliwość zaspokojenia z udziału, jaki przypadł dłużnikowi po ustaniu wspólności. Należy również rozważyć sytuację, w której małżeństwo w chwili orzekania o nadaniu klauzuli wykonalności co prawda istnieje, ale nie istniało w momencie zaciągnięcia zobowiązania. Oznacza to spełnienie hipotezy art. 41 § 3 k.r.o. („wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności”) i powoduje ograniczoną odpowiedzialność majątkiem wspólnym na podstawie tytułu egzekucyjnego wystawionego przeciwko dłużnikowi (art. 776 k.p.c.). Udzielenie zgody przez małżonka *ex post* na zobowiązania powstałe przed powstaniem wspólności ustawowej uważa się za niedopuszczalne⁵⁴, co oznacza, że w omawianym przypadku nie jest możliwe nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, konieczne jest jednak ustalenie, kiedy zostało zawarte małżeństwo i kiedy powstała wierzytelność.

W odniesieniu do kwestii pozostawania przez osobę, przeciwko której wniesiono wniosek o nadanie klauzuli wykonalności, w związku małżeńskim z dłużnikiem należy jeszcze określić, w jaki sposób powinno to zostać udowodnione. W doktrynie prezentowane jest stanowisko, że wymóg przedstawienia odpisu aktu małżeństwa poważnie utrudnia postępowanie, wobec czego sąd może uznać za wystarczające przedstawienie innych dokumentów, takich jak np. zaświadczenia ze zbiorów meldunkowych⁵⁵. Informacje uzyskane w drodze prezentowanego niżej badania aktowego wskazują, że w praktyce pogląd ten jest akceptowany. Sądy przyjmują fakt pozostawania w związku małżeńskim na podstawie zaświadczeń ze zbioru PESEL, odpisów z ksiąg wieczystych, a nawet na podstawie braku odpowiedzi małżonka dłużnika wezwanego do ustosunkowania się do wniosku. Praktyka ta jest sprzeczna z art. 3 i art. 4 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego⁵⁶. Przepisy te wprowadzają zasadę tzw. wyłącznej mocy dowodowej aktów stanu cywilnego, zgodnie z którą stanowią one wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych. Istnienie małżeństwa powinno być zatem wykazane przy pomocy odpisu aktu małżeństwa.

Pewna trudność w stosowaniu tej reguły może wiązać się z uzyskaniem przez wierzyciela odpisu skróconego aktu małżeństwa. Zgodnie z art. 83 ust. 2 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego z reguły (o ile nie jest krewnym dłużnika lub

⁵⁴ Por. np. T. Smoczyński w: *System prawa...*, s. 483.

⁵⁵ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 139.

⁵⁶ Ustawa z 29.09.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264).

jego przedstawicielem ustawowym) należeć on będzie do kręgu osób, które muszą wykazać interes prawny w uzyskaniu odpisu aktu stanu cywilnego innej osoby.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na treść art. 785 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli do uzyskania klauzuli wykonalności potrzebne jest zaświadczenie lub dokument, które według ustawy organy państwowe obowiązane są wydać dłużnikowi, wierzyciel może również żądać ich wydania. Ten sam przepis w zdaniu drugim stanowi, że jeżeli wierzyciel nie może uzyskać zaświadczenia lub dokumentu albo gdy chodzi o nadanie klauzuli z urzędu, wydanie ich zarządza sąd.

Wykładnią przytoczonego przepisu oraz powołanych wyżej przepisów prawa o aktach stanu cywilnego zajął się Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie w wyroku z 19.09.2007 r.⁵⁷ Zdaniem tego sądu przepisem prawa materialnego, na podstawie którego wierzyciel może wykazać interes prawny w żądaniu wydania odpisu aktu małżeństwa dłużnika, jest art. 41 § 1 k.r.o. Pogląd ten zasługuje na aprobatę. Należy zatem przyjąć, że przedstawienie kierownikowi urzędu stanu cywilnego tytułu egzekucyjnego wystawionego przeciwko małżonkowi dłużnika uzasadnia interes wierzyciela w uzyskaniu odpisu aktu małżeństwa dłużnika.

Najistotniejszym elementem postępowania klauzulowego toczącego się na podstawie art. 787 k.p.c. jest wykazanie dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała z czynności prawnej dokonanej za zgodą małżonka dłużnika. Przede wszystkim należy wskazać, że sama zgoda małżonka, jak już wskazano, może mieć formę dowolną i nie musi przybrać postaci dokumentu prywatnego lub urzędowego. Dokument taki powinien być jednak przedstawiony w postępowaniu klauzulowym. Sformułowanie art. 787 k.p.c. mówiące o dokumencie prywatnym jest szerokie i wymaga zawężającej wykładni. W świetle art. 245 k.p.c. dokument prywatny stanowi dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Jest nim zatem również podpisane oświadczenie samego wierzyciela. W wykładni art. 787 k.p.c. należy główne znaczenie przypisać słowu „wykaże” i z góry uznać, że dokument prywatny pochodzący od wierzyciela nie może – jako niewiarygodny – wykazać zgody małżonka. Zdaniem T. Smoczyńskiego trudno wskazać inną postać dokumentu prywatnego niż podpisany przez samego małżonka⁵⁸. Wydaje się, że przy ocenie dokumentów prywatnych pochodzących od osób trzecich nie należy z góry przesądzać ich znaczenia i ocenę pozostawić sądowi orzekającemu w sprawie. Odmienne zdanie wyraził Sąd Najwyższy w omawianej wyżej uchwale z 18.03.2011 r., w którym stwierdził, że dokument prywatny, o którym mowa w art. 787 k.p.c., powinien być wystawiony przez małżonka dłużnika. Podzielając co do zasady stanowisko sądu wyrażone w sentencji uchwały odnośnie do niedopuszczalności nadmiernej swobody w stosowaniu domniemań faktycznych przy ustalaniu istnienia zgody małżonka, nie należy jednak wykluczyć sytuacji, w których na podstawie innych dokumentów będzie można wykazać istnienie tej zgody.

Odnosząc się do najbardziej kontrowersyjnej kwestii związanej z dopuszczalnością badania w postępowaniu klauzulowym pozostawiania przez małżonka dłużnika

⁵⁷ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 19.09.2007 r. (III SA/Kr 452/07), LEX nr 372769.

⁵⁸ T. Smoczyński w: *System prawa...*, s. 500.

w ustroju wspólności ustawowej, należy dokonać istotnego rozróżnienia. Brak wspólności majątkowej między małżonkami może wynikać z zawartej przez nich umowy lub z tzw. ustroju przymusowego. Kluczowy dla rozwiązania tego problemu art. 787² k.p.c. stanowi, że zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej nie wyłącza nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi, a ewentualny zarzut skuteczności takiej umowy względem wierzyciela powinien być podnoszony w drodze powództw przeciwegzekucyjnych. Przepis ten nie mówi zatem o wszystkich przypadkach, w których między małżonkami nie istnieje ustrój wspólności majątkowej. Na gruncie wykładni językowej brak jest zatem przeciwwskazań do zbadania w postępowaniu klauzulowym istnienia ustroju przymusowego w przypadku sądowego zniesienia wspólności, ubezwłasnowolnienia jednego z małżonków bądź wszczęcia postępowania upadłościowego w stosunku do jednego z nich. Należy przyjąć, że sąd nie ma obowiązku badania tej kwestii z urzędu, może ona jednak pojawić się w razie zgłoszenia zarzutu przez małżonka dłużnika. Na gruncie jednoznacznego brzmienia art. 787² k.p.c. trudno jest natomiast bronić obecnie poglądu o dopuszczalności badania skuteczności intercyzy w postępowaniu klauzulowym, jakkolwiek próby takie są w doktrynie podejmowane⁵⁹.

W ramach omówienia zasad obowiązujących w zakresie postępowania klauzulowego należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną zmianę wprowadzoną nowelą z 2004 r. Jak wskazano wcześniej, art. 787 § 1 k.p.c. w poprzednim brzmieniu przewidywał obowiązek wysłuchania małżonka przed nadaniem przeciwko niemu klauzuli wykonalności. Po nowelizacji przepisy nie przewidują takiego obowiązku. Oznacza to, że postępowanie klauzulowe może toczyć się bez udziału małżonka dłużnika. W piśmiennictwie zaprezentowano również dalej idący pogląd, zgodnie z którym wysłuchanie małżonka dłużnika w postępowaniu klauzulowym nie jest obecnie w ogóle możliwe⁶⁰. Na gruncie obowiązującego stanu prawnego należy z pewnością uznać, że w podstawowym modelu postępowania klauzulowego małżonek dłużnika nie jest wysłuchiwany przez sąd. Nie należy jednak z góry wykluczać potrzeby zajęcia przez niego stanowiska na przykład co do tego, czy dokument wykazujący zgodę rzeczywiście od niego pochodzi lub czy między małżonkami istnieje wspólność majątkowa. Małżonek dłużnika nie jest wyeliminowany z postępowania i może złożyć zażalenie na postanowienie w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności. Tym bardziej nie należy wykluczać możliwości jego wysłuchania.

W odniesieniu do postępowania w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności do przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego, toczącego się na podstawie art. 787¹ k.p.c., znajdzie zastosowanie część uwag uczynionych wyżej. Również w tym przypadku kognicja sądu obejmuje stwierdzenie pozostawania przez małżonka w związku małżeńskim z dłużnikiem oraz wspólności majątkowej.

Sąd powinien również stwierdzić, czy przedstawiony przez wierzyciela dokument prywatny lub urzędowy wykazuje związek stwierdzonej tytułem egzekucyjnym wiarygodności z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Jest to łatwiejsze do osiągnięcia niż w przypadku wykazania zgody małżonka. Jak dowiodło badanie aktowe (spraw go-

⁵⁹ G. Jędrejek w: *Małżeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, J. Ignaczewski (red.), Warszawa 2011, s. 259.

⁶⁰ T. Smyczyński w: *System prawa...*, s. 507. Pogląd przeciwny prezentuje J. Ignaczewski w: *Małżeńskie prawo...*, s. 118–119, oraz M. Muliński w: *Kodeks postępowania...*, s. 266.

spodarczych), najczęściej dołączone do akt postępowania klauzulowego akta sprawy, w której wydany został tytuł egzekucyjny, zawierają dokumenty świadczące o tym związku. Chodzi tu przede wszystkim o faktury VAT, w których dłużnik wymieniony jest jako osoba prowadząca działalność gospodarczą, umowy i inne dokumenty handlowe, jak również o sam tytuł egzekucyjny. W praktyce często dochodzi do sytuacji, w której wniosek wierzyciela sformułowany na podstawie art. 787 k.p.c. ze względu na trudności w wykazaniu zgody małżonka jest rozpatrywany pozytywnie, ale w ograniczonym zakresie, tj. na podstawie art. 787¹ k.p.c., z ograniczeniem odpowiedzialności do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego.

3. BADANIE AKTOWE DOTYCZĄCE SPRAW O NADANIE KLAUZULI WYKONALNOŚCI PRZECIWKO MAŁŻONKOWI DŁUŻNIKA

3.1. Przedmiot badania i dobór próby

Przedmiotem badania, które zostało przeprowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, były akta sądowe spraw o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika toczących się w wydziałach gospodarczych. Celem uzyskania próby do badań zwrócono się do prezesów wszystkich sądów okręgowych, w których istnieją wydziały gospodarcze (21 sądów), o nadesłanie akt spraw prawomocnie zakończonych w 2011 r., a w razie braku odpowiedniej liczby takich spraw – zakończonych prawomocnie również w 2010 r.⁶¹ W przypadku większych okręgów zwrócono się o większą liczbę akt. W sumie sądy nadesłały 243 akta, przy czym były to sprawy toczące się w wydziałach gospodarczych zarówno sądów okręgowych, jak i rejonowych. Badanie zostało przeprowadzone na podstawie 152 (62,6%) akt spraw pochodzących z sądów okręgowych i 91 (37,4%) akt spraw pochodzących z sądów rejonowych. Ponieważ nie zaobserwowano istotnych różnic w praktyce orzekania przed tymi sądami, w dalszej części niniejszego opracowania wyniki będą prezentowane co do zasady zbiorczo. W 125 sprawach (51,4%) sądy orzekały na podstawie przepisów sprzed noweli z 2004 r., a w 118 (48,6%) – na podstawie nowych przepisów. W tym przypadku wyniki badania zostaną omówione osobno, gdyż podstawa prawna rozstrzygnięcia ma istotne znaczenie dla omawianej kwestii.

3.2. Informacje dotyczące stron postępowania oraz dłużnika

Ze względu na charakter postępowania klauzulowego, które koncentruje się głównie wokół stwierdzenia okoliczności o charakterze formalnym, akta badanych spraw nie dostarczyły szerszych informacji na temat stron postępowania, a w szczególności sytuacji majątkowej dłużnika i jego małżonka, wykonywanej przez niego pracy, wykształcenia, wieku itp. Również nie wszystkie akta pozwoliły ustalić takie podstawowe informacje, jak czas trwania małżeństwa dłużnika i osoby, przeciwko której skierowano wniosek.

⁶¹ Badaniem objęto akta nadesłane przez sądy okręgowe w Białymstoku, Bydgoszczy, Częstochowie, Gdańsku, Gliwicach, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Legnicy, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Toruniu, Warszawie, Warszawie-Pradze i Wrocławiu.

W 196 sprawach (co stanowi 80,7% ogółu 243 zbadanych postępowań) wniosek o nadanie klauzuli wykonalności skierowany był przeciwko żonie dłużnika, a w 47 (19,3%) – przeciwko mężowi. Wyniki te zbliżone są do uzyskanych przez E. Holewińską-Łapińską w badaniu przeprowadzonym w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w 1998 r. (83% wniosków przeciwko żonie dłużnika)⁶². Należy jednak pamiętać, że prowadzone obecnie badanie dotyczyło wyłącznie spraw gospodarczych.

W żadnej ze zbadanych spraw nie uzyskano informacji na temat orzeczenia separacji małżeństwa dłużnika i osoby, przeciwko której skierowany był wniosek o nadanie klauzuli wykonalności. Należy przy tym zaznaczyć, że aż w 84 sprawach (34,6%) nie można było na podstawie akt sformułować definitywnych wniosków w tym zakresie, a więc niewykluczone, że przypadki orzeczenia separacji prawnej miały miejsce.

W 152 sprawach (62,6%) można było przyjąć na podstawie akt, że małżeństwo dłużnika i osoby, przeciwko której skierowano wniosek o nadanie klauzuli wykonalności, istniało w czasie trwania postępowania. Nie odnotowano przypadków unieważnienia małżeństwa, ustalenia jego nieistnienia bądź ustania przez śmierć jednego z małżonków. Natomiast w 7 sprawach (2,9%) okazało się już w trakcie postępowania o nadanie klauzuli wykonalności, że małżeństwo dłużnika zostało rozwiązane przez rozwód. Tylko w jednej z tych spraw okres od uprawomocnienia się wyroku rozwodowego do wniesienia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności był bardzo krótki (poniżej 1 miesiąca), co usprawiedliwiało brak wiedzy wierzyciela o tym fakcie. W dwóch sprawach okres ten mieścił się w przedziale powyżej roku do 2 lat, w dwóch przypadkach wynosił powyżej 4 lat do 6 lat i również w dwóch postępowaniach od orzeczenia rozwodu do wniesienia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności upłynęło powyżej 8 do 10 lat.

Należy szczególnie podkreślić, że aż w 84 sprawach (34,6%) na podstawie analizy akt nie można było ustalić istnienia małżeństwa w chwili toczącego się postępowania. Jak wskazano w części teoretycznej niniejszego opracowania, ustalenie istnienia małżeństwa dłużnika bezspornie należy do okoliczności wchodzących w zakres kognicji sądu klauzulowego. Brak odnotowania jej w aktach sprawy świadczy o jakości postępowania dowodowego. Wbrew dyspozycji art. 3 i art. 4 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego w praktyce nie jest zasadą przeprowadzanie dowodu z odpisu skróconego aktu małżeństwa. Te same uwagi należy odnieść do zbadania okoliczności pozostawania przez małżonków w separacji, o czym była mowa wyżej.

Gdy chodzi o ustrój majątkowy, w którym pozostawali małżonkowie – tak jak w przypadku wyników omawianych wyżej – uwagę zwraca wysoka liczba akt spraw, na podstawie których nie można było ustalić tej okoliczności (154 sprawy – 63,4%). Wynika to zapewne z braku jednoznacznego obowiązku sądu badania tych kwestii. Należy jednak przypomnieć, że brak wspólności majątkowej – poza przypadkiem ustroju umownego – może mieć wpływ na rozstrzygnięcie sądu. W 49 sprawach (20,2%) z akt wynikało, że między małżonkami istniał ustrój wspólności ustawowej. W 30 przypadkach (12,3%) małżonkowie zawarli umowę majątkową małżeńską znoszącą wspólność i wprowadzającą rozdzielną majątkową. Oczywiście nie oznacza to, że zawsze wniosek w tych przypadkach został oddalony lub powinien być zostać oddalony. Informacja o umowie majątkowej małżeńskiej nie

⁶² E. Holewińska-Łapińska, *Ochrona interesów...*, s. 35.

przesądzała jej skuteczności względem wierzyciela. Ponadto – jak już wskazywano – art. 787² k.p.c. ogranicza kognicję sądu klauzulowego w tym zakresie. W jednej sprawie między małżonkami istniał ustrój wspólności rozszerzonej, a w dwóch – ustrój przymusowy na skutek zniesienia wspólności przez sąd.

Ustalenie przedmiotu działalności gospodarczej dłużnika możliwe było w mniej niż połowie badanych spraw (103 przypadki – 42,4%). Zdecydowanie najczęściej postępowanie egzekucyjne dotyczyło zadłużenia powstałego w związku z prowadzeniem działalności w branży budowlanej (37 spraw – 15,2%). Z tego typu działalnością wiązało się często prowadzenie działalności polegającej na świadczeniu usług transportowych (15 spraw – 6,2%).

Przedmiot działalności wierzyciela możliwy był do ustalenia w 200 sprawach (82,3%), a więc w znacznie większej ich liczbie niż w przypadku dłużników. Zdecydowanie najczęściej działalność ta polegała na obrocie wierzytelnościami i windykacji. Miało to miejsce w 59 sprawach (24,2%). Oznacza to, że o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi nie występował w tych przypadkach pierwotny wierzyciel dłużnika, ale podmiot, który nabył wierzytelność. Świadczy to również o trudnościach, jakie napotkali pierwotni wierzyciele w realizacji swoich roszczeń. W przypadku wierzycieli – podobnie jak w przypadku dłużników – często występowała działalność związana z usługami budowlanymi i handlem materiałami budowlanymi (38 spraw – 15,6%). Inne rodzaje prowadzonej działalności występowały w znacznie mniejszej liczbie spraw.

3.3. Zobowiązanie dłużnika i tytuł egzekucyjny

Badane akta dostarczyły informacji dotyczących zobowiązania dłużnika, które stanowiło podstawę do wydania tytułu egzekucyjnego. Jednakże rozpatrywanie kwestii merytorycznych nie należy do sądu klauzulowego i na podstawie akt tego postępowania można było uzyskać na ten temat informacje w ograniczonym zakresie. Sądy w postępowaniu klauzulowym posługiwały się z reguły dołączonymi aktami postępowania rozpoznawczego, które jednak nie zostały przesłane do badania aktowego.

W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności sąd bada okoliczność udzielenia zgody na zaciągnięcie zobowiązania. Dlatego istotne jest określenie, jakiej liczby czynności prawnych dotyczył tytuł egzekucyjny. Zobowiązanie dłużnika objęte tytułem egzekucyjnym wynikało z jednej czynności prawnej w 84 sprawach (34,6%), natomiast z więcej niż jednej – aż w 107 sprawach (44%), przy czym najczęściej liczba czynności prawnych nie przekraczała pięciu (43 sprawy – 17,7%). Odnotowano dwie sprawy, w których liczba czynności prawnych była bardzo duża i wynosiła 138 oraz 538. W 4 przypadkach (1,6%) zobowiązanie nie wynikało z czynności prawnej, natomiast w 48 postępowaniach (19,8%) nie udało się ustalić, ile czynności prawnych było podstawą wydania tytułu egzekucyjnego. Częste występowanie sytuacji, w których zobowiązanie objęte tytułem egzekucyjnym miało źródło w więcej niż jednej czynności prawnej, jest charakterystyczne dla obrotu gospodarczego, w którym kontrahenci podejmują współpracę i dokonują wielu transakcji potwierdzanych na przykład fakturami VAT. Dopiero po powstaniu większego zadłużenia dochodzi do wszczęcia postępowania sądowego. Należy zaznaczyć w tym miejscu, że unormowanie dotyczące postępowania klauzulowego,

w którym badaniu podlega udzielenie zgody na każdorazowe zaciągnięcie zobowiązania, nie jest dostosowane do tej praktyki.

W największej liczbie spraw (80 – 32,9%) źródłem zobowiązania było zawarcie umów kupna-sprzedaży. Warto podkreślić, że drugą co do liczebności grupą czynności prawnych były umowy ramowe wraz z towarzyszącymi im umowami realizacyjnymi (najczęściej kupna-sprzedaży). Odnotowano 16 takich przypadków (6,6%). Jak już wspomniano, w 4 przypadkach (1,6%) zobowiązanie dłużnika nie wynikało z czynności prawnej: w 2 sprawach wynikało z orzeczenia sądu o kosztach postępowania, w jednej sprawie wynikało z odpowiedzialności subsydiarnej członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i w jednej sprawie wynikało z odpowiedzialności odszkodowawczej w reżimie kontraktowym.

Na podstawie 68 zbadanych akt (28%) można było ustalić, że czynność prawna została dokonana w formie pisemnej, natomiast w 32 sprawach (13,2%) występowała forma ustna. W 7 przypadkach (2,9%) czynności prawnych dokonano zarówno w pisemnej, jak i ustnej formie.

Zdecydowanie najczęściej, tj. w 185 sprawach (76,1% wszystkich zbadanych akt), tytuł egzekucyjny miał postać nakazu zapłaty. Wynika to z praktyki obrotu gospodarczego, w którym poszczególne transakcje potwierdzane są fakturami VAT, a te stanowią podstawę wystąpienia wierzyciela z pozwem w postępowaniu nakazowym. Znacznie rzadziej tytułem egzekucyjnym był wyrok sądu (49 przypadków – 20,2%). Sporadycznie zdarzały się inne postacie tytułu egzekucyjnego, takie jak ugoda sądowa (5 spraw – 2,1%), bankowy tytuł egzekucyjny (1 sprawa – 0,4%), wyrok sądu polubownego (1 sprawa – 0,4%). W 217 sprawach (89,3%) osobą zobowiązaną do zapłaty na podstawie tytułu egzekucyjnego był dłużnik, a w 26 przypadkach (10,7%) tytuł egzekucyjny był wystawiony przeciwko dłużnikowi oraz innej osobie (osobom).

Informacje dotyczące tytułu egzekucyjnego należy jeszcze uzupełnić o wskazanie czasu, jaki upłynął do jego wydania od powstania zobowiązania (lub pierwszego z zobowiązań).

Tabela 1. Czas od powstania zobowiązania do wydania tytułu egzekucyjnego		
Przedział czasu	Liczba spraw	Procent spraw
Do 1 miesiąca	21	8,6
Powyżej 1 miesiąca do 6 miesięcy	44	18,1
Powyżej 6 miesięcy do 1 roku	31	12,8
Powyżej 1 roku do 2 lat	43	17,7
Powyżej 2 lat do 4 lat	27	11,1
Powyżej 4 lat do 8 lat	14	5,8
Powyżej 8 lat	4	1,6
Ogółem określono czas	184	75,7
Nie wynikało z akt	59	24,3
Ogółem wszystkich spraw	243	100

Jak wynika z tabeli 1, uzyskanie tytułu egzekucyjnego było często możliwe w stosunkowo krótkim czasie, co zapewne wynika ze zdecydowanej przewagi w przeprowadzonym badaniu tytułów egzekucyjnych pochodzących z postępowania nakazowego. W 65 sprawach (26,7%) czas ten wynosił do 6 miesięcy. Jedyne w czterech przypadkach (1,6%) wynosił powyżej 8 lat. Dane te należy zestawiać z czasem, jaki upłynął od wydania tytułu egzekucyjnego do wystąpienia z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności.

Tabela 2. Czas od wydania tytułu egzekucyjnego do wniesienia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika

Przedział czasu	Liczba spraw	Procent spraw
Do 1 miesiąca	6	2,5
Powyżej 1 miesiąca do 6 miesięcy	42	17,3
Powyżej 6 miesięcy do 1 roku	30	12,3
Powyżej 1 roku do 2 lat	28	11,5
Powyżej 2 lat do 4 lat	19	7,8
Powyżej 4 lat do 8 lat	57	23,5
Powyżej 8 lat do 12 lat	44	18,1
Powyżej 12 lat	15	6,2
Ogółem określono czas	241	99,2
Nie wynikało z akt	2	0,8
Ogółem wszystkich spraw	243	100

Jak wynika z porównania tabel 1 i 2, zwykle czas od uzyskania tytułu egzekucyjnego do wystąpienia z wnioskiem w postępowaniu klauzulowym przeciwko małżonkowi dłużnika był znacznie dłuższy niż czas potrzebny na uzyskanie tytułu egzekucyjnego. Aż w 101 sprawach (41,6%) od wydania tytułu egzekucyjnego do wszczęcia postępowania klauzulowego upłynęło od 4 do 12 lat. Wynika to zapewne z przewlekłości i bezskuteczności postępowania egzekucyjnego.

Przeprowadzone badanie pozwoliło ustalić, że całkowita bezskuteczność egzekucji miała miejsce w 60 sprawach (24,7%), a częściowa w 19 przypadkach (7,8%). Informacja o toczącym się postępowaniu egzekucyjnym bez doprecyzowania jego efektów znajdowała się w 76 aktach spraw (31,3%). Tylko na podstawie akt jednej sprawy można było wnioskować, że postępowanie egzekucyjne nie było prowadzone. W 87 przypadkach (35,8%) okoliczności te nie wynikały z akt.

Uzyskane wyniki świadczą o tym, że w przypadku spraw gospodarczych rzadko dochodzi do wystąpienia o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika bezpośrednio po uzyskaniu tytułu egzekucyjnego. Z reguły wierzyciel podejmuje próbę egzekucji swoich roszczeń i dopiero jej bezskuteczność prowadzi do wystąpienia z wnioskiem przeciwko małżonkowi dłużnika.

3.4. Przebieg postępowania – informacje podstawowe

Objęte badaniem sprawy były rozpatrywane zarówno na podstawie przepisów obowiązujących przed 20.01.2005 r., jak i po tej dacie. Jak już wskazano, poprzednio obowiązujące przepisy były podstawą rozstrzygnięcia w 125 sprawach (51,4%), a nowe unormowanie – w 118 przypadkach (48,6%). Zwraca uwagę duża liczba (ponad połowa) spraw rozstrzyganych na podstawie przepisów sprzed noweli. Wydaje się, że nie można tego tłumaczyć wyłącznie przewlekłością postępowania egzekucyjnego lub rozpoznawczego. Uzyskanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika jest obecnie trudniejsze ze względu na konieczność wykazania jego zgody na zaciągnięcie zobowiązania i to zapewne decyduje o mniejszej liczbie tego typu spraw. Ponadto – jak już wskazano – często wierzycielami wnoszącymi wniosek są podmioty zajmujące się obrotem wierzytelnościami i windykacją, dla których wierzytelności sprzed noweli z 2004 r. są łatwiejsze do zrealizowania.

We wszystkich badanych sprawach wniosek dotyczył nadania klauzuli wykonalności tylko przeciwko małżonkowi dłużnika⁶³.

W tabeli 3 zawarto informacje dotyczące długości postępowania przed sądem klauzulowym, tj. czasu od wpłynięcia do sądu wniosku o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika do wydania postanowienia kończącego postępowanie w I instancji. W tym miejscu nie uwzględniono postępowań, w których zostało złożone zażalenie na to postanowienie. Zostaną one omówione w dalszej części niniejszego opracowania.

Tabela 3. Czas trwania postępowania w zależności od przeprowadzenia rozprawy						
Czas trwania postępowania	Czy sąd przeprowadził rozprawę?				Ogółem	
	Tak		Nie			
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Do 1 miesiąca	19	7,8	119	49	138	56,8
Powyżej 1 do 2 miesięcy	25	10,3	30	12,3	55	22,6
Powyżej 2 do 3 miesięcy	13	5,3	11	4,5	24	9,9
Powyżej 3 do 4 miesięcy	5	2,1	10	4,1	15	6,2
Powyżej 4 do 6 miesięcy	2	0,8	2	0,8	4	1,6
Powyżej 6 miesięcy	7	2,9	0	0	7	2,9
Ogółem	71	29,2	172	70,8	243	100

W ponad połowie spraw (138 przypadków – 56,8%) postanowienie w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności zostało wydane przed upływem miesiąca

⁶³ Nie odnotowano przypadków objęcia wnioskiem klauzuli przeciwko dłużnikowi i przeciwko małżonkowi dłużnika jednocześnie. Sprawy takie odnotowała w swoim badaniu E. Holewińska-Łapińska, *Ochrona interesów...*, s. 35.

od wpłynięcia wniosku wierzyciela do sądu. W kolejnym przedziale czasowym – powyżej 1 miesiąca do 2 miesięcy – mieściło się 55 spraw (22,6%). Można zatem dokonać oceny, że postępowanie przed sądem klauzulowym najczęściej nie jest przewlekłe. Jedynie w 7 sprawach (2,9%) trwało ono powyżej 6 miesięcy, przy czym najdłużej trwające postępowanie zamknęło się w przedziale 11 miesięcy. Z tabeli 3 wynika również, że przeprowadzenie rozprawy nie wydłuża postępowania w sposób bardzo znaczący. W grupie spraw, w których przeprowadzono rozprawę, trudno było zamknąć postępowanie w przeciągu miesiąca – odnotowano 19 takich przypadków (7,8%). Natomiast już w przedziale powyżej miesiąca do 2 miesięcy odnotowano największą liczbę spraw z tej grupy, tj. 25 (10,3%). Informacje te należy mieć na względzie w kontekście zagadnienia dopuszczalności wysłuchania małżonka dłużnika w postępowaniu klauzulowym toczącym się według nowych przepisów.

Tabela 4. Sposób sformułowania wniosku o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika

Sposób sformułowania wniosku	Liczba spraw	Procent spraw
O nadanie klauzuli wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka do majątku wspólnego	82	33,7
O nadanie klauzuli wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego	42	17,3
O nadanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 i 787 ¹ k.p.c.	3	1,2
O nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika bez doprecyzowania zakresu odpowiedzialności	34	14
O nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie przepisów obowiązujących przed 20.01.2005 r.	82	33,7
Ogółem	243	100

Jak wynika z tabeli 4, wierzyciele formułowali wniosek w różny sposób, przy czym różnice dotyczyły nie tylko żądania nadania klauzuli z ograniczeniem do majątku wspólnego bądź przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego. W 82 sprawach (33,7%) wniosek zawierał żądanie nadania klauzuli z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka do majątku wspólnego. W takiej samej liczbie spraw wniosek wierzyciela tej treści zawierał ponadto stwierdzenie, że chodzi o nadanie klauzuli wykonalności na podstawie przepisów obowiązujących przed 20.01.2005 r. Takie sformułowanie wniosku pochodziło często od podmiotów, które w zakresie swojej działalności zajmowały się obrotem wierzytelnościami i windykacją. W 34 sprawach (14%) wierzyciel nie doprecyzował zakresu klauzuli wykonalności, pozostawiając ocenę sądowi. Odnotowany w 3 sprawach sposób sformułowania wniosku polegający na wskazaniu łącznie dwóch przepisów, tj. art. 787 i art. 787¹ k.p.c., należy ocenić jako niepoprawny. Podsumowując, można zatem stwierdzić, że dość często prawidłowe sformułowanie wniosku sprawiało wierzycielom trudności.

Zgodnie z art. 781 § 1 k.p.c. tytułowi egzekucyjnemu pochodzącemu od sądu nadaje klauzulę wykonalności sąd I instancji, w którym sprawa się toczy, a sąd II instancji nadaje klauzulę, dopóki akta sprawy w sądzie tym się znajdują. Ponadto art. 781 § 1² k.p.c. przewiduje nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika tytułom egzekucyjnym pochodzącym z elektronicznego postępowania upominawczego przez sąd rejonowy ogólnej właściwości miejscowej dłużnika. W omawianym badaniu aktowym postanowienie w przedmiocie klauzuli wykonalności wydawały wyłącznie sądy, które wcześniej rozpatrywały sprawy w I instancji.

W 11 przypadkach (4,5%) sąd stwierdził swoją niewłaściwość i przekazał sprawę do rozpatrzenia sądowi właściwemu.

W zdecydowanej większości spraw (163 postępowania – 67,1%) wierzyciele korzystali z pomocy pełnomocnika procesowego. Najczęściej był nim radca prawny (125 spraw – 51,4%). W 31 sprawach (12,8%) wierzyciel ustanowił swoim pełnomocnikiem adwokata, w 6 (2,5%) – pracownika, a w jednej – swojego małżonka. W 80 sprawach (32,9%) wierzyciele nie ustanawiali pełnomocnika. Były to często przypadki podmiotów posiadających osobowość prawną, reprezentowanych na przykład przez członków zarządu.

Zupełnie inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku małżonków dłużnika, przeciwko którym skierowany był wniosek. Prawie w 75% spraw nie brali oni udziału (179 przypadków – 73,7%). Jednak również w sprawach, w których małżonkowie dłużników wzięli udział, korzystanie z pomocy pełnomocnika należało do rzadkości i miało miejsce zaledwie w ośmiu przypadkach (3,3%).

Tabela 5. Badane sprawy według stanu prawnego, na podstawie którego zapadło rozstrzygnięcie oraz przeprowadzenie przez sąd rozprawy

Czy sąd wyznaczył i przeprowadził rozprawę?	Sprawy rozstrzygnięte na podstawie				Ogółem	
	poprzednio obowiązujących przepisów		obecnie obowiązujących przepisów			
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Tak	67	27,6	4	1,6	71	29,2
Nie	58	23,9	114	46,9	172	70,8
Ogółem	125	51,4	118	48,6	243	100

We wszystkich przypadkach wyznaczenia rozprawy jej celem było wysłuchanie małżonka dłużnika i umożliwienie mu ustosunkowania się do wniosku. W zdecydowanej większości ogółu spraw (172 przypadki – 70,8%) sądy nie decydowały się na wyznaczenie rozprawy. Istotnym czynnikiem wpływającym na tę decyzję była podstawa prawna rozstrzygnięcia (przepisy sprzed noweli z 2004 r. lub obowiązujące obecnie). Jak wskazano wcześniej, przed nowelizacją zasadą było wysłuchanie małżonka dłużnika, które mogło nastąpić w drodze złożenia wyjaśnień do protokołu lub na piśmie. Dlatego w większości postępowań, do których znajdowały zastosowanie stare przepisy, została wyznaczona rozprawa (67 przypadków na 125 spraw tego typu). Możliwość wysłuchania małżonka i wezwania go na rozprawę pod

rządami nowych przepisów pozostaje sporna. Odnotowano jedynie 4 przypadki wyznaczenia rozprawy wśród 118 spraw toczących się według nowych przepisów.

W sprawach, w których wyznaczono rozprawę (71), zdecydowanie najczęściej odbyło się tylko jedno posiedzenie sądu. Sytuacja taka miała miejsce w 53 sprawach (74,6% spraw, w których wyznaczono rozprawę). W 16 sprawach przeprowadzono dwa posiedzenia. Jedynie w 2 przypadkach (2,8%) konieczne było wyznaczenie trzech posiedzeń.

Zdecydowanie najczęściej posiedzenie sądu, na które wezwano małżonka dłużnika, trwało nie więcej niż 10 minut (30 przypadków) oraz powyżej 10 do 20 minut (21 spraw). Sporadycznie zdarzały się sprawy, w których posiedzenie trwało od 40 do 50 minut (3 przypadki). Powyższy rozkład wyników nie świadczy jednak o czasie, jaki jest potrzebny sądowi na rozpatrzenie sprawy w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, ale jest konsekwencją niestawiennictwa stron na rozprawie.

W badanych sprawach zdecydowanie najczęściej występowała sytuacja, w której mimo wezwania nikt nie stawiał się na rozprawie. Miało to miejsce w 48 przypadkach pierwszych posiedzeń (na 71 przeprowadzonych) i 11 drugich (na 16 przeprowadzonych). Ponadto częściej na rozprawie stawiali się wierzyciele (lub ich pełnomocnicy) niż wezwani małżonkowie dłużników. Powyższe informacje mają istotne znaczenie przy ocenie problemu dopuszczalności i celowości wysłuchania małżonka dłużnika w postępowaniu klauzulowym. Wyniki badania wskazują na niewielką efektywność tego rozwiązania.

Powyższe informacje należy uzupełnić o wyniki dotyczące udziału dłużnika w postępowaniu. Jak słusznie stwierdził Sąd Najwyższy w uchwale z 16.10.2008 r.⁶⁴, dłużnik nie jest uczestnikiem postępowania o nadanie klauzuli wykonalności w trybie art. 787 k.p.c. W omawianym badaniu w trzech sprawach (1,2%) dłużnik udzielił pisemnej odpowiedzi na wniosek wierzyciela, również w trzech wziął udział w rozprawie, a w jednej (0,4%) zarówno wziął udział w rozprawie, jak i odpowiedział pisemnie na wniosek. W jednym przypadku dłużnik występował w sprawie jako świadek.

3.5. Postępowanie dowodowe

Istotnym elementem charakterystyki postępowania klauzulowego jest opis przeprowadzonych w nim dowodów.

Tabela 6. Dowody przedstawione przez wierzyciela*		
Rodzaj dowodu	Liczba spraw	Procent spraw
Dokument prywatny wykazujący zgodę małżonka	44	18,1
Dokument urzędowy wykazujący zgodę małżonka	4	1,6
Dokument prywatny wykazujący związek zobowiązania z przedsięwzięciem dłużnika	37	15,2

⁶⁴ Uchwała SN z 16.10.2008 r. (III CZP 85/08), OSNC 2009/4, poz. 56.

Tabela 6. Dowody przedstawione przez wierzyciela*		
Rodzaj dowodu	Liczba spraw	Procent spraw
Dokument urzędowy wykazujący związek zobowiązania z przedsiębiorstwem dłużnika	13	5,3
Odpis skrócony aktu małżeństwa	102	42
Wniosek o zobowiązanie małżonka dłużnika do przedstawienia odpisu aktu małżeństwa	5	2
Wniosek o wystuchanie małżonka dłużnika na okoliczność pozostawania w związku małżeńskim	4	1,6
Zaświadczenie o stanie cywilnym wydane przez urząd miasta, gminy lub MSWiA	13	5,3
Tytuł wykonawczy przeciwko dłużnikowi (ksero lub poświadczony ksero)	119	49
Wniosek o dołączenie akt postępowania rozpoznawczego	26	10,7
Odpis z księgi wieczystej nieruchomości wspólnej	26	10,7
Odpis z KRS dotyczący wierzyciela	118	48,5
Wniosek o wszczęcie egzekucji	8	3,3
Pismo komornika – informacja o stanie egzekucji	64	26,3
Postanowienie o umorzeniu postępowania egzekucyjnego	16	6,6
Wniosek o dołączenie akt postępowania egzekucyjnego	8	3,3
Wezwanie do zapłaty	3	1,2
Zaświadczenie o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej dłużnika	15	6,2
Inne dokumenty bez znaczenia dla sprawy	48	19,7
Brak jakiegokolwiek dowodu	9	3,7

* W jednej sprawie był zwykle przeprowadzony więcej niż jeden dowód; procenty obliczono dla ogólnej liczby zbadanych spraw (243).

W tabeli 6 przedstawiono, jakie dowody i wnioski dowodowe znalazły się we wniosku wierzyciela o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Rodzaj dokumentu prywatnego lub urzędowego wykazującego zgodę małżonka na zaciągnięcie zobowiązania lub związek zobowiązania z przedsiębiorstwem wchodzącym do majątku wspólnego zostanie omówiony w dalszej analizie badania. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wierzyciele znacznie częściej przedstawiali dokumenty prywatne wykazujące zgodę małżonka na zaciągnięcie zobowiązania (44 sprawy – 18,1%) niż urzędowe (4 sprawy – 1,6%), co wydaje się oczywiste ze względu na trudności z uzyskaniem dokumentu urzędowego stwierdzającego ten fakt. Nieco częściej dokument urzędowy był przedstawiany jako potwierdzenie związku zobowiązania z przedsiębiorstwem prowadzonym przez dłużnika (13 przypadków – 5,3%).

Szczególnie istotny wydaje się sposób, w jaki wierzyciel dowodził istnienia małżeństwa dłużnika. W 102 przypadkach, a więc w mniej niż połowie

spraw (42% ogólnej liczby badanych postępowań), został dostarczony odpis skrócony aktu małżeństwa. Jest to jeden z najczęściej przeprowadzanych dowodów. Jednak objęcie zakresem kognicji sądu faktu pozostawania przez osobę, przeciwko której wniesiono wniosek, w związku małżeńskim z dłużnikiem jest bezsporne. Dlatego wymaga podkreślenia, że w większości postępowań nie zostało to udowodnione zgodnie z art. 3 i art. 4 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego, przewidującymi tzw. wyłączną moc dowodową aktów stanu cywilnego. We wcześniejszych rozważaniach podniesiono, że wierzyciel może napotkać pewne trudności w uzyskaniu odpisu skróconego aktu małżeństwa, jednak wezwanie sądu do przedstawienia tego dowodu rozwiązuje ten problem. W pięciu sprawach (2%) wierzyciel starał się uzyskać odpis aktu małżeństwa składając wniosek o zobowiązanie małżonka dłużnika do przedstawienia tego dokumentu, a w czterech postępowaniach złożył wniosek o wysłuchanie małżonka dłużnika na tę okoliczność. Zauważalną praktyką było również przedstawianie zaświadczeń ze zbiorów meldunkowych, wystawionych przez urząd miasta, gminy lub nawet Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Miało to miejsce w 13 sprawach (5,3%). W niektórych sprawach o istnieniu związku małżeńskiego miały pośrednio świadczyć takie dokumenty jak odpis z księgi wieczystej, w którym istniała informacja o objęciu nieruchomości majątkową wspólnością małżeńską (26 przypadków – 10,7%), a nawet z pism pochodzących z postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez komornika przeciwko dłużnikowi.

Bardzo częstą praktyką było załączanie do wniosku pisma komornika zawierającego informację o stanie egzekucji (64 sprawy – 26,3%). Stanowiło ono impuls do wniesienia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika wtedy, gdy zawarta była w nim informacja o bezskuteczności dotychczasowych czynności komornika oraz istnieniu przedmiotów majątkowych wchodzących do majątku wspólnego. Komornik informował, że skierowanie egzekucji do tych przedmiotów wymaga uzyskania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Niekiedy do wniosku załączone było również postanowienie o umorzeniu postępowania egzekucyjnego (16 spraw – 6,6%), a w ośmiu przypadkach (3,3%) wierzyciel wносił po prostu o dołączenie akt postępowania egzekucyjnego.

W 26 sprawach (10,7%) wierzyciel składał wniosek o dołączenie akt postępowania rozpoznawczego. Nie miało to jednak większego znaczenia w świetle jednolitej praktyki sądów dołączania tych akt z urzędu. Co prawda zarządzenie sądu o dołączeniu akt postępowania rozpoznawczego znajdowało się w 147 badanych aktach (60,5%), a w 96 (39,5%) takiego zarządzenia nie było, jednak analiza akt świadczyła o praktyce dołączania ich we wszystkich przypadkach.

W niektórych sprawach wierzyciel dołączał do wniosku zaświadczenie o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej dłużnika (15 przypadków – 6,2%), a sporadycznie – wezwanie do zapłaty (3 sprawy – 1,2%). W 9 sprawach (3,7%) do wniosku nie został dołączony żaden dowód.

Z punktu widzenia przebiegu postępowania dowodowego istotne są informacje dotyczące wzywania wierzyciela przez sąd do uzupełnienia braków wniosku. Są one zawarte w kolejnej tabeli.

Tabela 7. Wezwanie wierzyciela przez sąd do uzupełnienia braków wniosku		
Rodzaj żądania sądu	Liczba spraw	Procent spraw
Uiszczenie opłaty od wniosku	9	3,7
Podpisanie wniosku	3	1,2
Przedstawienie odpisu z KRS	16	6,6
Przedstawienie pełnomocnictwa lub dokumentu wykazującego uprawnienie do reprezentowania wierzyciela	5	2
Uiszczenie opłaty od wniosku oraz przedstawienie pełnomocnictwa	2	0,8
Wskazanie adresu zamieszkania małżonka dłużnika	4	1,6
Uwierzytelnienie kopii załączonych dokumentów	1	0,4
Dołączenie odpisów wniosku i załączonych dokumentów	7	2,9
Sporządzenie uzasadnienia wniosku	1	0,4
Podanie sygnatury postępowania rozpoznawczego	1	0,4
Przedstawienie odpisu skróconego aktu małżeństwa	7	2,9
Przedstawienie dowodu istnienia małżeństwa dłużnika	1	0,4
Przedstawienie dokumentu wykazującego udzielenie zgody	7	2,9
Wykazanie legitymacji czynnej wierzyciela	1	0,4
Przedstawienie oryginału tytułu wykonawczego	3	1,2
Przedstawienie odpisu aktu małżeństwa, dokumentu wykazującego zgodę małżonka na zaciągnięcie zobowiązania oraz dokumentu wykazującego związek zobowiązania z przedsiębiorstwem wchodzącym do majątku wspólnego	1	0,4
Ogółem sąd wzywał do uzupełnienia braków wniosku	69	28,2
Sąd nie wzywał do uzupełnienia braków wniosku	174	71,6
Ogółem	243	100

W ponad 25% spraw sądy wzywały wierzyciela do uzupełnienia braków wniosku. Można przy tym ocenić, że żądania dotyczyły również okoliczności o charakterze merytorycznym, a nie tylko braków formalnych. Najczęściej wierzyciel prowadzący działalność w formie spółki handlowej był wzywany do dostarczenia oryginalnego odpisu z KRS (16 spraw – 6,6%). Jak wskazano wcześniej, w ponad połowie spraw nie został dołączony do wniosku odpis skrócony aktu małżeństwa. Mimo to jedynie w siedmiu sprawach (2,9%) sądy zwracały się do wierzyciela o dostarczenie tego dokumentu. Ponadto w jednej sprawie sąd zażądał jakiegokolwiek dokumentu dowodzącego istnienia małżeństwa dłużnika. Nie oznaczało to, że w przypadku braku dostarczenia odpisu aktu małżeństwa sąd oddalał wniosek.

W siedmiu sprawach (2,9%) sąd zażądał dostarczenia dokumentu wykazującego zgodę małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. W tym przypadku konsekwencje nieuzupełnienia braku były inne i prowadziły do oddalenia wniosku. Szczegółowo

dane dotyczące rozstrzygnięcia sądu zostaną omówione w dalszej części niniejszego opracowania.

Braki wniosku zostały uzupełnione przez wierzyciela w 53 przypadkach (76,8% liczby spraw, w których wezwano wierzyciela do uzupełnienia braków), a w jednej sprawie uzupełniono je tylko częściowo. W 15 sprawach (21,7%) wierzyciel nie uzupełnił braków mimo wezwania sądu.

Tabela 8. Wezwanie małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień						
Czy sąd wzywał małżonka do złożenia wyjaśnień?	Sprawy rozstrzygnięte na podstawie				Ogółem	
	poprzednio obowiązujących przepisów		obecnie obowiązujących przepisów			
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Tak, do złożenia wyjaśnień na piśmie	56	23	13	5,3	69	28,4
Tak, wezwał małżonka na rozprawę	10	4,1	0	0	10	4,1
Tak, alternatywnie do złożenia wyjaśnień na piśmie lub na rozprawie	25	10,3	0	0	25	10,3
Tak, do złożenia wyjaśnień na piśmie i jednocześnie wezwał go na rozprawę	32	13,2	4	1,6	36	14,8
Nie	2	0,8	101	41,6	103	42,4
Ogółem	125	51,4	118	48,6	243	100

Jak wcześniej wyjaśniono, w poprzednim stanie prawnym obowiązek wysłuchania małżonka wynikał z art. 787 § 1 zd. 2 k.p.c. Obecnie obowiązek taki nie został wyrażony w przepisach, a możliwość wysłuchania małżonka jest niejednolicie ujmowana w piśmiennictwie. Dlatego w tabeli 8 wprowadzono rozróżnienie starego i nowego stanu prawnego.

W niemal wszystkich sprawach rozstrzyganych na podstawie poprzednio obowiązujących przepisów sąd wzywał małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień. W 2 sprawach (0,8%), w których tego zaniechał, wysłuchanie było bezprzedmiotowe, ponieważ wniosek podlegał oddaleniu z innych przyczyn. Wybór sposobu złożenia wyjaśnień miał – jak się wydaje – źródła pozamerytoryczne i zależał od praktyki przyjmowanej w określonym sądzie. Najczęściej (56 spraw – 23%) sądy wzywały małżonka dłużnika jedynie do złożenia wyjaśnień na piśmie. Często była również praktyka wzywania zarówno do złożenia wyjaśnień na piśmie, jak i do stawienia się na rozprawie (32 przypadki – 13,2%). W 25 sprawach (10,3%) sądy zobowiązywały małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień alternatywnie: pisemnie lub na rozprawie, a najrzadziej, tj. w 10 sprawach (4,1%), wzywały go jedynie na rozprawę.

Zupełnie inaczej sytuacja przedstawiała się w sprawach rozstrzyganych na podstawie przepisów w kształcie po nowelizacji. W 101 spośród 118 spraw małżonk dłużnika nie został wezwany do złożenia wyjaśnień. Wezwanie na rozprawę było sporadyczne i występowało łącznie ze zobowiązaniem do złożenia wyjaśnień

na piśmie (4 sprawy – 1,6% wszystkich postępowań). Natomiast w 13 sprawach (5,3%) małżonek dłużnika został wezwany do złożenia wyjaśnień tylko na piśmie. Sądy, rozstrzygając sprawy na podstawie przepisów w brzmieniu po nowelizacji, niemal zawsze rezygnują z wysłuchania małżonka dłużnika.

Tabela 9. Treść wezwania małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień*						
Żądane wyjaśnienia	Sprawy rozstrzygnięte na podstawie				Ogółem spraw	
	poprzednio obowiązujących przepisów		obecnie obowiązujących przepisów			
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Czy związek małżeński trwa?	83	34,1	11	4,5	94	38,7
Czy istnieje wspólność majątkowa?	64	26,3	8	3,3	72	29,6
Czy została zawarta umowa majątkowa małżeńska?	30	12,3	3	1,2	33	13,2
Czy między małżonkami istnieje ustrój przymusowy (upadłość, ubezwłasnowolnienie, sądowe zniesienie wspólności)?	23	9,5	3	1,2	26	10,7
Ustosunkowanie się do wniosku lub wskazanie innych przyczyn jego oddalenia	67	27,6	10	4,1	77	31,7
Rygor uznania twierdzeń wniosku za przyznane w razie braku odpowiedzi	44	18,1	6	2,5	50	20,6

* W jednej sprawie występowało z reguły więcej niż jedno pytanie sądu zawarte w wezwaniu; procenty obliczono dla ogólnej liczby spraw (243).

Dane zawarte w tabeli 9 mają istotne znaczenie, ponieważ pośrednio świadczą o zakresie kognicji, jaki przyjął sąd w postępowaniu klauzulowym. Ze względu jednak na bardzo niewielką liczbę spraw, w których sąd, orzekając na podstawie przepisów po nowelizacji, decydował się wysłuchać małżonka (17 spraw), trudno jest w tym zakresie formułować rozstrzygające wnioski. Uzyskane dane nie wskazują jednak na odmiennosć w treści wezwania w przypadku rozstrzygnięcia na podstawie starych i nowych przepisów.

Najczęściej sąd, zobowiązując małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień, zmierzał do ustalenia, czy pozostaje on w związku małżeńskim z dłużnikiem (83 przypadki spraw rozstrzyganych na podstawie starych przepisów – 34,1% i 11 przypadków spraw rozstrzyganych na podstawie nowych przepisów – 4,5%). Często również w wezwaniu znajdowało się ogólne wezwanie do ustosunkowania się do wniosku wierzyciela (odpowiednio: 67 – 27,6% i 10 – 4,1%). Warto zwrócić uwagę na często występującą praktykę informowania małżonka o rygorze przyjęcia twierdzeń wniosku za przyznane w razie braku odpowiedzi na wezwanie (w sumie 50 przypadków – 20,6%). Odgrywała ona istotną rolę w podejmowaniu ostatecznego rozstrzygnięcia przez sąd.

Tabela 10. Udział małżonka dłużnika w postępowaniu		
Sposób, w jaki małżonek dłużnika wziął udział w postępowaniu	Liczba spraw	Procent spraw
Udzielił wyjaśnień na piśmie	44	18,1
Wziął udział w rozprawie	11	4,5
Udzielił wyjaśnień na piśmie i wziął udział w rozprawie	7	2,9
Przystąpił usprawiedliwienie nieobecności	2	0,8
W ogóle nie brał udziału w postępowaniu	179	73,7
Ogółem	243	100

Małżonkowie dłużnika, którzy wzięli udział w postępowaniu, zdecydowanie najczęściej udzielali odpowiedzi w formie pisemnej (51 przypadków – 21%). Jedyne w 18 sprawach (7,4%) wzięli udział w rozprawie. Dane te dotyczą postępowań toczących się zarówno na podstawie starych, jak i nowych przepisów i świadczą o nieefektywności przeprowadzania rozprawy w postępowaniu klauzulowym.

Jeżeli chodzi o udział małżonka dłużnika w postępowaniu, istotne jest jeszcze omówienie stanowiska, jakie zajął on wobec wniosku wierzyciela. Dane na ten temat zawiera kolejna tabela.

Tabela 11. Stanowisko małżonka dłużnika wobec wniosku wierzyciela w sprawach, w których wziął on udział w postępowaniu*		
Zarzuty podniesione przez małżonka dłużnika	Liczba spraw	Procent spraw
Umowa majątkowa małżeńska	24	9,9
Sprzecznosc zaspokojenia z zasadami współżycia społecznego	13	5,3
Brak zgody na zaciągnięcie zobowiązania	13	5,3
Separacja faktyczna	10	4,1
Brak majątku wspólnego lub wchodzącego do niego przedsiębiorstwa	9	3,7
Rozwód	6	2,5
Przedawnienie roszczenia lub wygaśnięcie zobowiązania	5	2
Sądowe zniesienie wspólności	3	1,2
Stan rzeczy osądzonej	3	1,2
Małżonek dłużnika wniósł o oddalenie wniosku bez podania przyczyny	6	2,5

* W jednej sprawie mógł być podniesiony przez małżonka dłużnika więcej niż jeden zarzut; procenty obliczono dla ogólnej liczby spraw (243).

Należy zaznaczyć, że zarzuty podniesione przez małżonka nie musiały prowadzić do oddalenia wniosku na przykład dlatego, że małżonek nie potrafił udowodnić swoich twierdzeń bądź wykazać skuteczności intercyzy względem wierzyciela. Końcowe rozstrzygnięcie sądu będzie przedmiotem omówienia w dalszej części

niniejszego opracowania. W tym miejscu należy jedynie nadmienić, że na ogólną liczbę 42 oddaleń wniosku jedynie 12 miało miejsce w przypadku podniesienia zarzutów przez małżonka dłużnika.

Najczęściej małżonek dłużnika wskazywał na zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej (24 sprawy – 9,9%). Brak skuteczności tych umów względem wierzyciela wskazuje na niską świadomość prawną osób zawierających intercyzy w zakresie konsekwencji, które wywołują one względem osób trzecich. Często podnoszonym zarzutem była sprzeczność zaspokojenia z zasadami współżycia społecznego (13 spraw – 5,3%) w takich przypadkach jak trudna sytuacja materialna małżonków, brak przyczyniania się dłużnika do powstania majątku wspólnego, problemy zdrowotne, separacja faktyczna itp. W sześciu sprawach (2,5%) małżonek dłużnika wnosił o oddalenie wniosku wierzyciela, ale nie podnosił konkretnych zarzutów.

Uzupełnieniem powyższych informacji jest wskazanie dowodów przedstawionych przez małżonka dłużnika na poparcie swoich twierdzeń. W 21 sprawach (8,6% ogółu badanych spraw) przedstawił on umowę majątkową małżeńską. W pięciu przypadkach (2%) dostarczył odpis wyroku rozwodowego, a w dwóch – odpis zagranicznego wyroku rozwodowego, w trzech sprawach (1,2%) – inne dokumenty świadczące o braku majątku wspólnego, w trzech sprawach – odpis wyroku znoszącego wspólność i również w trzech sprawach wniósł o przesłuchanie świadków.

3.6. Ocena materiału dowodowego dokonana przez sąd w zakresie przyjęcia istnienia związku małżeńskiego

Badane akta dostarczyły informacji na temat dokonanej przez sąd oceny materiału dowodowego w zakresie istnienia związku małżeńskiego dłużnika i osoby, przeciwko której skierowany był wniosek o nadanie klauzuli wykonalności.

Tabela 12. Ocena sądu w zakresie pozostawania przez osobę, przeciwko której wniesiono wniosek, w związku małżeńskim z dłużnikiem		
Czy sąd uznał za udowodnione pozostawanie w związku małżeńskim?	Liczba spraw	Procent spraw
Tak, na podstawie przedstawionych dowodów	127	52,3
Tak, na podstawie braku odpowiedzi małżonka na wezwanie sądu	23	9,5
Sąd przyjął istnienie małżeństwa mimo braku dowodów w aktach sprawy	51	21
Okazało się, że związek małżeński nie istnieje – wniosek oddalono	7	2,9
Nie, wniosek oddalono ze względu na brak dowodu małżeństwa	7	2,9
Nie było to przedmiotem postępowania – wniosek oddalono lub umorzono postępowanie z innych przyczyn	28	11,5
Ogółem	243	100

W tabeli 12 zwraca uwagę wysoki odsetek postępowań, w których sąd przyjął istnienie małżeństwa mimo braku w aktach sprawy dowodów jego istnienia. Brak takiego dowodu odnotowano aż w 51 sprawach (21% wszystkich spraw). Sąd poprzestawał zatem na twierdzeniach samego wierzyciela co do istnienia tego związku małżeńskiego. Odnotowano również przypadki, w których sąd przyjmował istnienie małżeństwa na podstawie braku odpowiedzi małżonka dłużnika na wezwanie do ustosunkowania się do wniosku (23 sprawy – 9,5%). Podstawą tej praktyki był art. 230 k.p.c., zgodnie z którym gdy strona nie wypowie się co do twierdzeń strony przeciwnej o faktach, sąd, mając na uwadze wyniki całej rozprawy, może fakty te uznać za przyznane. Sąd Najwyższy wielokrotnie wypowiadał pogląd, zgodnie z którym sytuacja opisana przepisem art. 230 k.p.c. może mieć miejsce wtedy, gdy strona miała możliwość wypowiedzenia się, a uznanie faktów za przyznane jest oceniane w kontekście całej sprawy⁶⁵. Powstaje pytanie, czy oświadczenie małżonka co do faktu pozostawania w związku małżeńskim jest wystarczającym dowodem tego faktu. Przerzucanie ciężaru dowodu niepozostawiania w związku małżeńskim na małżonka dłużnika, w kontekście zasady wyłącznej mocy dowodowej aktów stanu cywilnego, budzi poważne wątpliwości.

W nieco ponad połowie spraw (127 przypadków – 52,3%) istnienie małżeństwa zostało ustalone na podstawie przedstawionych dowodów. Kolejna tabela wskazuje na ich rodzaj.

Tabela 13. Dowody, na podstawie których sąd przyjął istnienie małżeństwa		
Rodzaj dowodu	Liczba spraw	Procent spraw
Odpis skrócony aktu małżeństwa	105	43,2
Oświadczenie małżonka	45	18,5
Odpis z księgi wieczystej	11	4,5
Zaświadczenie z organów meldunkowych	8	3,3
Pismo komornika	6	2,5

* W jednej sprawie sąd mógł brać pod uwagę więcej niż jeden dowód istnienia małżeństwa; procenty obliczono dla ogólnej liczby spraw (243).

Gdy chodzi o interpretację danych zawartych w tabeli 13, należy zaznaczyć, że jeśli w aktach sprawy znajdował się odpis aktu małżeństwa, nie wskazywano innych dowodów jako podstawy oceny sądu. Był on podstawą przyjęcia istnienia małżeństwa dłużnika w 105 sprawach (43,2%). Zwraca uwagę duża liczba spraw, w których sąd wykorzystał przy dokonaniu oceny oświadczenie małżonka dłużnika (45 przypadków – 18,5%). Zdarzało się również, że podstawą oceny sądu był odpis z księgi wieczystej, a nawet pismo komornika zawierające informacje o istnieniu majątku wspólnego, do którego może być skierowana egzekucja.

⁶⁵ Por. np. wyrok SN z 18.02.2011 r. (I CSK 298/10), LEX nr 950421; wyrok SN z 25.11.2010 r. (III CSK 36/10), LEX nr 852659.

3.7. Zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania

W pierwszej części niniejszego opracowania przedmiotem analizy była zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. Wskazano na szereg kontrowersji dotyczących tego zagadnienia, które pojawiły się w piśmiennictwie prawniczym. Przeprowadzone badanie pozwoliło ustalić, jak omówione problemy rozwiązywane są w praktyce. Należy jednak zaznaczyć, że interpretacja badanych akt w przedmiocie zgody małżonka nastręczała pewnych trudności, np. gdy wniosek był oddalany z innych przyczyn niż brak zgody małżonka.

Tabela 14. Sprawy, w których została wyrażona zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania		
Czy została wyrażona zgoda na zaciągnięcie zobowiązania?	Liczba spraw	Procent spraw
Tak	37	15,2
Tak, mimo że zobowiązanie powstało przed 20.01.2005 r.	9	3,7
Nie, mimo że była wymagana do odpowiedzialności z majątku wspólnego	35	14,4
Nie, zobowiązanie powstało przed 20.01.2005 r. i zgoda nie była wymagana	116	47,7
Nie, postępowanie dotyczyło nadania klauzuli wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego	43	17,7
Nie, zobowiązanie nie wynikało z czynności prawnej	2	0,8
Nie wynikało z akt	1	0,4
Ogółem	243	100

Na podstawie badanych akt można było ustalić, że w 46 sprawach (15,2% ogółu zbadanych akt) małżonek dłużnika udzielił zgody na zaciągnięcie zobowiązania. W dziewięciu przypadkach – mieszczących się w tej liczbie – zgoda została udzielona, mimo że nie była wymagana, gdyż zobowiązanie powstało przed nowelą, która weszła w życie w 2005 r. Zwraca uwagę niewielka liczba postępowań, które dotyczyły zgody małżonka. Jak wcześniej wskazano, najprawdopodobniej świadomość prawna omawianego wymogu jest niewielka, a w sprawach gospodarczych, które były objęte badaniem, uzyskiwanie zgody małżonka za każdym razem zaciągania zobowiązania jest nadmiernie uciążliwe. W 35 sprawach (14,4%) zgoda w ogóle nie została udzielona, mimo że warunkowała odpowiedzialność majątkiem wspólnym. Do tej liczby można dodać 43 postępowania (17,7%), w których wierzyciel poprzestał na żądaniu uzyskania klauzuli wykonalności z ograniczeniem do przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego.

W kolejnych tabelach (15 i 16) prezentowane będą informacje ograniczone do grupy 46 spraw, w których udzielona została zgoda, i dla tej liczby zostały obliczone wartości procentowe (100% = 46).

Ustalono, że najczęściej, tj. w 33 sprawach (71,7%), małżonek udzielał zgody jednokrotnie. W sześciu przypadkach (13%) zgoda była udzielana dwukrotnie. Trzykrotnie i czterokrotnie zgoda była udzielana w jednej sprawie. Natomiast w pięciu przypadkach (10,9%) nie udało się ustalić tych danych.

Tabela 15. Moment wyrażenia zgody przez małżonka dłużnika*		
Kiedy została wyrażona zgoda?	Liczba spraw	Procent spraw
Przed powstaniem zobowiązania	19	41,3
W momencie dokonywania czynności prawnej będącej źródłem zobowiązania	19	41,3
Po powstaniu zobowiązania	22	47,8

* Zgoda mogła być udzielona więcej niż jeden raz; procenty obliczono dla 46 spraw, w których udzielona była zgoda.

Jak wskazano wyżej, udzielenie zgody *ex post* może budzić pewne wątpliwości. Mimo to właśnie zgoda następcza występowała w badanej grupie najczęściej (22 przypadki – 47,8%). W takiej samej liczbie spraw (19 – 41%) odnotowano zgodę przed zaciągnięciem zobowiązania i zgodę udzieloną w momencie dokonywania czynności prawnej będącej źródłem zobowiązania. Należy zaznaczyć, że różnica między częstotliwością występowania zgody *ex post* a pozostałymi przypadkami nie była znacząca.

Istotnym problemem poruszonym w części teoretycznej niniejszego opracowania był zakres zgody małżonka. Zagadnienia tego dotyczy kolejna tabela.

Tabela 16. Zakres zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania		
Zakres zgody	Liczba spraw	Procent spraw
Zgoda na konkretnie wskazaną czynność lub czynności	32	69,6
Zgoda na przyszłe czynności wynikające z umowy o współpracę	10	21,7
Przyjęcie odpowiedzialności za dług małżonka	6	13
Zgoda na czynności określone rodzajowo	3	6,5

* Zgoda mogła być udzielona więcej niż jeden raz; procenty obliczono dla 46 spraw, w których udzielona była zgoda.

W badanej grupie najczęściej występowała zgoda na określoną czynność (32 przypadki – 69,6%). Zgoda ta mogła dotyczyć jednej lub więcej niż jednej czynności. Ten drugi przypadek dotyczył z reguły zgody następczej, która ze swojej istoty dotyczy określonych, dokonanych już czynności będących źródłem długu. W badaniu odnotowano przypadki zgody udzielanej w momencie zawierania umowy o współpracę (umowy ramowej), która dotyczyła mających powstać dopiero w przyszłości, nieskonkretyzowanych zobowiązań wynikających z umów realizacyjnych. Miało to miejsce w 10 przypadkach (21,7%). Jako kontrowersyjne należy ocenić traktowanie jako zgody na zaciągnięcie zobowiązania przyjęcia przez małżonka odpowiedzialności za dług dłużnika na przykład w razie zawarcia umowy poręczenia lub ustanowienia zabezpieczenia rzeczowego. W przypadku ustanowienia hipoteki zakres odpowiedzialności jest ściśle określony i nie może świadczyć o chęci rozszerzenia odpowiedzialności na cały majątek wspólny, nawet wtedy gdy nieruchomości jest składnikiem tego majątku wspólnego. Jak wcześniej wskazano, w uchwale z 18.03.2011 r. Sąd Najwyższy opowiedział się przeciwko konstruowaniu domniemań faktycznych odnośnie do zgody małżonka, a traktowanie przystąpienia do długu w tych kategoriach byłoby właśnie zgodą dorozumianą.

W trzech sprawach (6,5%) odnotowano zgodę na czynności prawne określone rodzajowo. W całym badaniu nie stwierdzono natomiast udzielenia przez małżonka zgody na działalność gospodarczą dłużnika. Jak wskazano wcześniej, w piśmiennictwie przyjmuje się niedopuszczalność takiej zgody.

W całym przeprowadzonym badaniu w 33 sprawach (13,6% ogółu 243 zbadanych spraw) sąd uznał, że udzielenie zgody zostało wykazane przy pomocy dokumentu prywatnego lub urzędowego, przy czym wierzyciel posługiwał się dokumentem prywatnym w 29 sprawach (11,9%), a urzędowym jedynie w trzech (1,2%). W jednej sprawie nie można było ustalić na podstawie akt, jaki charakter miał dokument. Liczba spraw, w których sąd przyjął wykazanie zgody dokumentem, jest jeszcze mniejsza niż omawiana poprzednio liczba 46 przypadków, w których udzielona została zgoda. Różnica wynika z oddalenia wniosku w części postępowań z innych przyczyn niż brak zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez dłużnika. W 38 sprawach (15,6%) zgoda nie została wykazana lub sąd ograniczył żądanie wniosku do nadania klauzuli przeciwko małżonkowi z ograniczeniem jego odpowiedzialności do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego. W pozostałych 172 sprawach zgoda małżonka nie była przedmiotem postępowania.

Tabela 17. Rodzaj dokumentu prywatnego lub urzędowego wykazującego zgodę małżonka na zaciągnięcie zobowiązania, na podstawie którego sąd nadał klauzulę wykonalności*

Rodzaj dokumentu	Liczba spraw	Procent spraw
Zgoda pisemna na umowie	8	24,2
Zgoda w osobnym dokumencie	7	21,2
Pisemne oświadczenie małżonka dłużnika, że udzielił zgody ustnej	3	9,1
Pisemne przystąpienie do długu	4	12,1
Nakaz zapłaty przeciwko małżonkowi dłużnika odpowiadającemu z nim solidarnie	1	3
Zgoda na deklaracji wekslowej zabezpieczającej zobowiązanie	2	6
Zgoda na ugodę lub uznanie długu	1	3
Poręczenie ugody o spłacie zadłużenia	1	3
Ustanowienie hipoteki na zabezpieczenie wierzytelności	1	3
Uznanie długu oraz podpis na fakturze VAT	1	3
Zgoda pisemna na umowie oraz w osobnym dokumencie	1	3
Zgoda pisemna na umowie oraz uznanie długu	1	3
Podpis na potwierdzeniu salda, fakturach i wezwaniu do zapłaty	1	3
Nie wynikało z akt	1	3
Ogółem	33	100

* Procenty obliczono dla liczby spraw, w których wykazano dokumentem urzędowym lub prywatnym zgodę małżonka (33).

Dane zawarte w tabeli 17 świadczą jednocześnie o sposobie wyrażenia zgody przez małżonka oraz o rodzaju dokumentu prywatnego lub urzędowego wykazującego tę

zgode. Najczęściej była ona udzielana w formie pisemnej przez uczynienie odpowiedniej adnotacji na umowie i podpis (8 spraw – 24,2%) oraz w osobnym dokumencie, którego treścią było wyrażenie zgody (7 spraw – 21,2%). Udzielenie zgody w tej formie nie budzi wątpliwości, a przedstawienie dokumentów potwierdzających ten fakt czyni zadość wymaganiu art. 787 k.p.c. Podobnie należałoby ocenić pisemne oświadczenie małżonka o tym, że udzielił już zgody ustnej (3 sprawy – 9,1%). Natomiast pewne wątpliwości mogą wywoływać sprawy, w których przyjęcie przez małżonka odpowiedzialności za dług jest traktowane jako udzielenie zgody na zaciągnięcie zobowiązania. We wcześniejszych wywodach wskazano na przypadek ustanowienia hipoteki, której ustanowienie przez małżonka trudno jest postrzegać jako udzielenie zgody na zaciągnięcie zobowiązania ze względu na inny przedmiot, z którego może dokonać się zaspokojenie wierzyciela. Wydaje się również, że trudno jest w kategoriach zgody na zaciągnięcie zobowiązania traktować takie czynności jak przystąpienie do długu (4 przypadki – 12,1%), poręczenie (1 – 3%). Stanowią one odrębną czynność prawną, do której stosują się przepisy o odpowiedzialności małżonków za zobowiązania, a nie zgodę, o której mowa w art. 41 k.r.o. Z kolei w przypadku udzielenia zgody na wystawienie weksla lub uznanie długu przez dłużnika trudno mówić o zgodzie na wcześniejsze zobowiązanie, jednak wymaganie art. 41 k.r.o. spełnione zostaje w odniesieniu do zobowiązania wynikającego z tych czynności.

Prezentowane wyniki badań, mimo niewielkiej liczby spraw, w których sąd stwierdził istnienie zgody małżonka, świadczą o dużej różnorodności form jej udzielenia i pewnej tendencji – wbrew powoływanemu orzeczeniu Sądu Najwyższego – do stosowania przez sądy domniemań faktycznych w omawianym zakresie.

3.8. Związek wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa przez dłużnika

We wcześniejszych rozważaniach wskazano, że wykazanie związku stwierdzonej tytułem egzekucyjnym wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa rodzi mniejsze wątpliwości i jest w praktyce łatwiejsze. Uzyskane wyniki wydają się potwierdzać tę tezę.

Tabela 18. Sposób wykazania związku wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa dłużnika przy pomocy dokumentu

Czy związek z przedsiębiorstwem został wykazany?	Liczba spraw	Procent spraw
Tak, dokumentem urzędowym	6	2,5
Tak, dokumentem prywatnym	13	5,3
Tak, dokumentem urzędowym i prywatnym	8	3,3
Tak, dokumentem urzędowym lub prywatnym zawartym w aktach postępowania rozpoznawczego	28	11,5
Tak, ale rodzaj dokumentu nie wynikał z aktu	1	0,4
Nie, wniosek oddalono	3	1,2
Nie dotyczy – nie było to przedmiotem postępowania	184	75,7
Ogółem	243	100

Wierzycielowi udało się wykazać związek wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa dłużnika w 56 sprawach (23% ogółu zbadanych postępowań, prawie dwa razy częściej niż odnotowane przypadki wykazania zgody małżonka). Uwagę zwraca wysoka liczba spraw, w których dokument urzędowy lub prywatny znajdował się w aktach postępowania rozpoznawczego (28 przypadków – 11,5%). Jest to znaczące ułatwienie dla wierzyciela, który nie musi dołączać do wniosku dokumentu prywatnego lub urzędowego, a jedynie powinien wskazać dokument zawarty w aktach sprawy, w której został wydany tytuł egzekucyjny. Należy pamiętać, że badaniem objęto sprawy gospodarcze, w których co do zasady dłużnik prowadził przedsiębiorstwo, a tytuł egzekucyjny dotyczył zobowiązań powstałych w ramach prowadzenia tej działalności, co dawało z reguły podstawę do nadania klauzuli przeciwko małżonkowi dłużnika z ograniczeniem odpowiedzialności do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego. Tylko w trzech badanych sprawach (1,2%) wniosek oddalono z powodu braku omawianego dokumentu prywatnego lub urzędowego.

Tabela 19. Rodzaj dokumentu wykazującego związek wierzytelności dłużnika z prowadzonym przez niego przedsiębiorstwem*

Rodzaj dokumentu	Liczba spraw	Procent spraw
Faktura VAT	36	64,3
Zaświadczenie o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej	17	30,3
Całość akt sprawy głównej	16	28,5
Umowa będąca źródłem zobowiązania	10	17,8
Tytuł wykonawczy	5	8,9
Zamówienie towaru	2	3,5
Wezwanie do zapłaty	1	1,8
Potwierdzenie salda	1	1,8

* Procenty obliczono dla liczby spraw, w których wykazano dokumentem związek wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa (100% = 56); w jednej sprawie mógł być przedstawiony więcej niż jeden dokument.

Najczęściej wykorzystywanym przez wierzycieli dokumentem była faktura VAT (36 przypadków – 64,3%). Warto zwrócić uwagę, że często podstawą wydania postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności była całość akt sprawy głównej, bez wskazania przez sąd konkretnego dokumentu (16 przypadków – 30,3%).

Niemal wszystkie wymienione w tabeli 19 dokumenty prywatne i urzędowe nie budzą wątpliwości jako podstawa nadania klauzuli wykonalności z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka dłużnika do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego. Jedynie wezwanie do zapłaty – jako pochodzące od wierzyciela – nie powinno być traktowane jako dokument, o którym mowa w art. 787¹ k.p.c. W konkretnej badanej sprawie dokument ten został jednak przedstawiony łącznie z fakturami VAT.

3.9. Rozstrzygnięcie sądu w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika

W pierwszej kolejności należy wskazać, jakie rozstrzygnięcia zapadały w sprawach objętych badaniem. Informacje na ten temat zawarte są w tabeli 20.

Tabela 20. Sposób rozstrzygnięcia przez sąd sprawy o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika		
Rodzaj rozstrzygnięcia – podstawa prawna	Liczba spraw	Procent spraw
Nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie art. 787 k.p.c.	33	13,6
Nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie art. 787 ¹ k.p.c. (z ograniczeniem odpowiedzialności do przedsiębiorstwa)	56	23
Nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie art. 787 k.p.c. w brzmieniu sprzed noweli z 2004 r.	111	45,7
Oddalenie wniosku	42	17,3
Umorzenie postępowania	1	0,4
Ogółem	243	100

Postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie art. 787 k.p.c. w nowym brzmieniu zostało wydane w najmniejszej liczbie postępowań (nie licząc jednego przypadku umorzenia postępowania) – w 33 sprawach (13,6%). Może to świadczyć o braku wiedzy wierzycieli na temat wymogu uzyskiwania zgody małżonka na zaciągnięcie przez dłużnika zobowiązania oraz nieadekwatności tego mechanizmu rozszerzenia odpowiedzialności na majątek wspólny do realiów obrotu gospodarczego. Trudności związane z uzyskiwaniem każdorazowej zgody małżonka na szereg zobowiązań zaciąganych w trakcie współpracy handlowej były sygnalizowane już wcześniej. Najczęściej sądy nadawały klauzulę wykonalności na podstawie przepisów w brzmieniu obowiązującym przed 20.01.2005 r. (111 spraw – 45,7%). Uwagę zwraca również wysoka liczba oddaleń wniosku (42 sprawy – 17,3%). Oceny takiej można dokonać, gdyż postępowanie klauzulowe ma w założeniu ograniczać się do zbadania okoliczności o charakterze formalnym, a jego wynik powinien być dla wierzyciela łatwy do przewidzenia. Zagadnienia tego dotyczy kolejna tabela.

Tabela 21. Rozstrzygnięcie sądu w kontekście pierwotnego żądania wierzyciela		
Czy sąd orzekł zgodnie z wnioskiem wierzyciela?	Liczba spraw	Procent spraw
Tak	173	71,2
Ograniczył klauzulę do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego (wniosek dotyczył całego majątku wspólnego)	19	7,8
Rozszerzył klauzulę na cały majątek wspólny (wniosek dotyczył tylko przedsiębiorstwa)	3	1,2

Tabela 21. Rozstrzygnięcie sądu w kontekście pierwotnego żądania wierzyciela		
Czy sąd orzekł zgodnie z wnioskiem wierzyciela?	Liczba spraw	Procent spraw
Zastosował stare przepisy mimo wskazania nowych we wniosku i nadał klauzulę wykonalności na ich podstawie	5	2,1
Oddalił wniosek lub umorzył postępowanie	43	17,7
Ogółem	243	100

Nie licząc przypadków oddalenia wniosku, rozstrzygnięcie sądu nie odpowiadało wnioskowi w 27 sprawach (11,1%). W tej grupie najczęściej występowało ograniczenie żądania zawartego we wniosku (dotyczącego całego majątku wspólnego) do nadania klauzuli dotyczącej przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego. Praktyka sądów w tym zakresie nie była związana ze zgłaszaniem przez wierzyciela wniosku ewentualnego (na wypadek odmowy nadania klauzuli wykonalności w stosunku do całego majątku wspólnego). Sądy z własnej inicjatywy stosowały art. 787¹ k.p.c. Należy przy tym zaznaczyć, że nie wszystkie sądy postępowały w ten sposób i niekiedy oddalały cały wniosek w razie niewykazania zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania, mimo że w postępowaniu gospodarczym praktycznie w każdej sprawie istnieje związek tego zobowiązania z przedsiębiorstwem dłużnika.

Tabela 22. Przyczyny oddalenia wniosku		
Przyczyna	Liczba spraw	Procent spraw
Brak zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania	19	45,2
Brak dowodu istnienia małżeństwa dłużnika	6	14,3
Rozwód dłużnika	5	11,9
Brak związku wierzytelności z przedsiębiorstwem dłużnika	3	7,1
Skuteczna względem wierzyciela intercyza	2	4,8
Sądowe zniesienie wspólności	2	4,8
Tytuł wykonawczy nie był wystawiony na rzecz wierzyciela	2	4,8
Zobowiązanie nie wynikało z czynności prawnej	2	4,8
Klauzula wykonalności została już nadana	2	4,8
Brak podpisu pod wnioskiem	1	2,4
Brak dowodu, że przedsiębiorstwo stanowi składnik majątku wspólnego	1	2,4

* Procenty obliczono dla liczby spraw, w których miało miejsce oddalenie wniosku (100% = 42); w jednej sprawie mogła być więcej niż jedna przyczyna oddalenia wniosku.

Tabela 22 potwierdza uwagi poczynione wyżej. Najczęstszą przyczyną oddalenia wniosku był brak zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania (19 przypadków – 45,2% spraw, w których oddalono wniosek). Jeżeli chodzi o pozostałe przyczyny, to trudno jest formułować na ich podstawie wnioski, gdyż występują epizodycznie i w dużym rozproszeniu. Należy jedynie zauważyć, że odnotowana

w jednej sprawie przyczyna oddalenia wniosku, jaką był brak dowodu na to, że przedsiębiorstwo stanowi składnik majątku wspólnego, wykracza poza zakres kognicji sądu klauzulowego, który nie bada składu majątku wspólnego, a co najwyżej istnienie ustroju wspólności ustawowej.

Z końcowym rozstrzygnięciem sądu wiąże się istotne zagadnienie omawiane w pierwszej części niniejszego opracowania, tj. zakres kognicji sądu klauzulowego. Dokonanie w ramach prezentowanego badania aktowego ustaleń w tym przedmiocie napotkało na istotne trudności. O kognicji sądu mogła świadczyć pośrednio treść wezwania małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień, która została omówiona wyżej. Jednak brak takiego wezwania bądź określonych pytań zadanych małżonkowi dłużnika nie przesądzał o braku zainteresowania sądu daną kwestią. Podobnie treść uzasadnienia postanowienia (o ile zostało sporządzone) nie mogła być rozstrzygająca w tej kwestii. W części teoretycznej rozważań zwrócono uwagę, że najbardziej kontrowersyjnym zagadnieniem jest dopuszczalność badania przez sąd klauzulowy, orzekający na podstawie znowelizowanych przepisów, kwestii istnienia wspólności majątkowej małżeńskiej. W tym zakresie dokonano oceny akt na podstawie zawartych w nich informacji (treści wezwania małżonka dłużnika do złożenia wyjaśnień i treści uzasadnienia postanowienia). W ogólnej liczbie 118 postępowań toczących się na podstawie znowelizowanych przepisów w 21 przypadkach (17,8% ogólnej liczby spraw rozstrzyganych na podstawie nowych przepisów) sąd badał pozostawanie przez małżonka dłużnika w ustroju wspólności ustawowej. Ponadto w czterech sprawach (3,4%) sąd uznał, że w zakresie jego kognicji mieści się stwierdzenie, czy przedsiębiorstwo dłużnika wchodzi w skład majątku wspólnego. Uzyskane liczby stanowią minimum, co do którego istnieje pewność – niewykluczone, że sąd oceniał wymienione kwestie w większej liczbie postępowań, ale nie znalazło to odzwierciedlenia w aktach sprawy.

Na postanowienie sądu zostało złożone zażalenie w 24 sprawach (9,9% ogółu zbadanych spraw). W 15 przypadkach złożył je małżonek dłużnika, a w 9 – wierzyciel. Najczęściej podnoszonym zarzutem był brak zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania (5 przypadków), zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej (5 przypadków) oraz sprzeczność zaspokojenia z zasadami współżycia społecznego (5 przypadków). W trzech sprawach wierzyciel zarzucał niezastosowanie art. 787¹ k.p.c. (ograniczenie klauzuli do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego), mimo że wniosek zawierał żądanie nadania klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c.

W zdecydowanej większości tych spraw (18 przypadków, co stanowi 75% liczby zaskarżonych postanowień) zażalenie zostało oddalone. Natomiast w 6 sprawach doszło do zmiany pierwotnego rozstrzygnięcia w wyniku postępowania odwoławczego: w trzech sprawach wniosek został oddalony, w jednej – uwzględniony, a w dwóch doszło do uwzględnienia wniosku w węższym zakresie, tj. tytułowi egzekucyjnemu została nadana klauzula z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka dłużnika do przedsiębiorstwa wchodzącego do majątku wspólnego. Kontrola instancyjna najczęściej nie prowadziła zatem do podważenia pierwotnego rozstrzygnięcia sądu.

Najkrótszy czas trwania postępowania odwoławczego wynosił powyżej 1 miesiąca do 2 miesięcy (4 sprawy). Najczęściej złożenie zażalenia wydłużało postępo-

wanie o 2–3 miesiące. W jednym przypadku postępowanie odwoławcze trwało ponad 5 lat. Porównując te dane z prezentowanymi wcześniej informacjami na temat czasu trwania postępowania, można zauważyć, że postępowanie odwoławcze trwało z reguły dłużej niż postępowanie przed sądem klauzulowym w I instancji.

4. PODSUMOWANIE

W pierwszej części niniejszego opracowania, poddano analizie teoretycznej szereg problemów budzących w piśmiennictwie kontrowersje związane z materialnoprawnym unormowaniem odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich oraz przebiegiem postępowania o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Wskazano między innymi na problemy związane ze stosowaniem reguł prawa międzyczasowego w kontekście istnienia stosunków prawnych rozciągniętych w czasie (umowy ramowe). Omówiono również problemy związane z wykładnią pojęcia zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania, w szczególności gdy chodzi o formę i czas wyrażenia tej zgody oraz jej zakres. Istotnym zagadnieniem związanym z postępowaniem klauzulowym jest zakres kognicji sądu. Chodzi w szczególności o sposób udowodnienia istnienia związku małżeńskiego dłużnika, charakter dokumentu prywatnego lub urzędowego wykazującego zgodę małżonka lub związek wierzytelności z przedsiębiorstwem dłużnika oraz dopuszczalność badania w postępowaniu klauzulowym istnienia wspólności majątkowej. W części prawnodogmatycznej niniejszego raportu zawarte są propozycje interpretacyjne w wymienionych kwestiach.

Badanie aktowe pozwoliło uzyskać w większości przypadków odpowiedź, jak sądy orzekające w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika odnoszą się do tych problemów. Można sformułować następujące najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonego badania.

1. W badaniu odnotowano bardzo dużą liczbę spraw rozstrzyganych na podstawie przepisów w brzmieniu sprzed noweli z 2004 r. Zjawiska tego nie można tłumaczyć przewlekłością postępowania, gdyż badane były sprawy gospodarcze, w których najczęściej tytuł egzekucyjny stanowił nakaz zapłaty uzyskany w krótkim postępowaniu sądowym, a egzekucja bardzo często była bezskuteczna.

2. Często podmiot składający wniosek o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika zajmuje się obrotem wierzytelnościami oraz windykacją i jest nabywcą wierzytelności. Występuje na podstawie dalszego tytułu wykonawczego, najprawdopodobniej w sytuacji, w której pierwotny wierzyciel nie zdołał uzyskać zaspokojenia wierzytelności i dokonał jej zbycia.

3. Bardzo często również tytuł egzekucyjny obejmuje wierzytelność wynikającą z więcej niż jednej czynności prawnej. Odnotowano znaczącą liczbę zobowiązań wynikających z umów ramowych i realizacyjnych (drugi pod względem częstości rodzaj czynności prawnej będącej źródłem zobowiązania).

4. Na podstawie badania można uznać, że modelową sytuacją jest występowanie o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika dopiero po stwierdzeniu bezskuteczności egzekucji wobec dłużnika.

5. Czas postępowania klauzulowego jest z reguły krótki i mieści się w 2 miesiącach, a przeprowadzenie rozprawy nie wydłuża postępowania w sposób znaczący.

6. Wierzyciele często mają problemy z prawidłowym sformułowaniem wniosku o nadanie klauzuli wykonalności i sprecyzowaniem swojego żądania.

7. Małżonek dłużnika najczęściej nie bierze udziału w postępowaniu nawet wtedy, gdy jest wezwany przez sąd do udziału w rozprawie lub złożenia wyjaśnień na piśmie. Stawia to pod znakiem zapytania celowość wyznaczania i przeprowadzania rozprawy.

8. Również w przypadku postępowań toczących się na podstawie znowelizowanych przepisów zdarzają się przypadki wysłuchania małżonka dłużnika.

9. Ustalenie, czy małżeństwo dłużnika istnieje, jest w doktrynie bezspornie przyjmowane jako objęte zakresem kognicji sądu klauzulowego. Mimo to w znaczącej liczbie postępowań brak jest jakichkolwiek dowodów tej okoliczności. Nie jest zasadą przeprowadzanie dowodu z odpisu aktu małżeństwa. Natomiast często występuje praktyka stwierdzania istnienia małżeństwa na podstawie milczenia małżonka dłużnika w tym przedmiocie.

10. W skali całego badania odnotowano niewielką liczbę postępowań, których przedmiotem była zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania. Najczęściej występującą przyczyną oddalenia wniosku był brak zgody małżonka.

11. Wyrażenie zgody *ex post* występowało na równi z pozostałymi przypadkami jej wyrażenia (przed i równocześnie z powstaniem zobowiązania).

12. Gdy chodzi o zakres zgody, nie stwierdzono prób jej wyrażenia w odniesieniu do całej działalności gospodarczej dłużnika. Odnotowano natomiast przypadki zgody na umowę ramową, która była przez sąd traktowana jako skuteczna w stosunku do umów realizacyjnych.

13. Odnotowano przypadki stosowania przez sądy domniemań faktycznych, gdy chodzi o ustalenie istnienia zgody małżonka. Praktyka ta jest niezgodna z orzecznictwem Sądu Najwyższego.

14. Udowodnienie związku wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa było dla wierzyciela znacznie łatwiejsze niż udowodnienie zgody małżonka dłużnika. Nadanie klauzuli wykonalności na tej podstawie występowało częściej niż w przypadku wykazania zgody małżonka. Ponadto zaobserwowano praktykę nadawania przez sądy klauzuli wykonalności ograniczonej do przedsiębiorstwa w sytuacji, gdy wniosek dotyczący całego majątku wspólnego nie mógł być rozpatrzony pozytywnie ze względu na brak zgody małżonka.

15. Ustalono, że część sądów – w przypadku orzekania na podstawie znowelizowanych przepisów – dopuszcza badanie istnienia wspólności majątkowej w małżeństwie dłużnika.

Wymienione wyżej ustalenia dokonane na podstawie akt spraw objętych badaniem charakteryzują praktykę orzekania o nadaniu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Wprowadzona nowelą z 2004 r. konstrukcja zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania nie jest szeroko stosowana. Zapewne ostateczne wnioski będzie można sformułować po przeprowadzeniu badania za pewien czas, gdy nie będą już rozpatrywane sprawy na podstawie przepisów poprzednio obowiązujących. Należałoby jednak również zweryfikować hipotezę wykorzystywania przez wierzycieli innej ścieżki zaspokojenia roszczeń, wynikającej obecnie z art. 52 § 1a k.r.o., umożliwiającego wierzycielowi wystąpienie z żądaniem zniesienia wspólności majątkowej w przypadku uprawdopodobnienia, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków.

Summary

Jerzy Styk, Proceedings for issue of a writ of execution against the debtor's spouse

The article discusses the issues relating to proceedings for issue of a writ of execution against the debtor's spouse and to spouse's consent for the other spouse to incur an obligation.

The first part includes a legal and academic analysis of the aforementioned problems, conducted in the context of amendments to provisions concerning spouses' liability for obligations, introduced by the Act of 17 June 2004 on amendments to the Act – the Family and Guardianship Code (Polish official gazette Dz.U. of 2004, No. 162, item 1691). Among other things, the article touches upon the issue of application of the amending act's intertemporal provisions. It also discusses the scope of the court's jurisdiction in proceedings relating to writs before and after amendments. The analysis also concerns the issues arising in connection with interpreting the amended Art. 41 of Family and Guardianship Code, relating the spouse's consent for incurring obligations, and in particular the scope of such consent, its form and time of expressing it.

The second part contains a report on examination of case files conducted in all commercial divisions of regional courts in Poland, in proceedings for the issue of a writ of execution against debtors' spouses. The examination covered 21 courts and 243 case files. It comprised an analysis of the courts' practice in adjudicating in cases of this kind, including gathering and discussing information about parties to proceedings and the debtor, nature of obligation and enforcement orders, the course of the proceedings and the final adjudication, which permitted the writer to formulate an assessment of the practical functioning of the amended provisions on spouses' liability for obligations.